

letnik XIV
številka

2

**jezik
in
slovstvo**

1969

Jezik in slovstvo

Letnik XIV. številka 2

Ljubljana, februar 1969

Casopis izhaja od januarja do maja in od septembra do novembra (8 številok)

Izdaja ga Slavistično društvo v Ljubljani

Glavni in odgovorni urednik Jože Toporišič, Ljubljana, Aškerčeva 12

Uredniški odbor: Janez Sivec (metodika), Jože Toporišič (jezikoslovje), Franc Zadavec (slovstvena zgodovina)

Tehnični urednik: Ivo Graul

Tiska tiskarna GP »Celjski tisk« v Celju

Opremila inž. arh. Jakica Acceto

Naročila sprejema uredništvo JiS, Aškerčeva 12

Tekoči račun pri SDK 501-8-4

Letna naročnina N-din 20 (2000 din), polletna N-din 10 (1000 din), posamezna številka N-din 2,50 (250 din);

za dijake, ki dobivajo revijo pri poverjeniku, N-din 10 (1000 din);

za tujino celoletna naročnina N-din 30 (3000 din)

Rokopise pošiljajte na naslov urednikov

Vsebina druge številke

Razprave in članki

- France Jesenovec Raba nedoločnika 33
Ivan Škafar Prekmurski pisatelji v Šafárikovi Zgodovini
južnoslovanskega slovstva 38
Stanko Kotnik Od primere do primerjalnega odvisnika 44
Vesna Lamut Stopnjevalno ali gradacijsko priredje 48

Akademijin slovar slovenskega knjižnega jezika

- Jože Toporišič O eno- in večnaglasnosti nekaterih besednih kategorij 51

Zapiski, ocene in poročila

- Berta Golob Vrednost kabinetnega pouka 59
Aleksander Skaza Monografija o Levu Nikolajeviču Tolstoju 61

Vprašali ste

- Jolka Milič Kako sklanjati besedo kenning? 63
J. Toporišič Sklanjatev tujk, v izvornem jeziku ženskega spola 63

Gradivo

- V oceno smo prejeli 64
Predlog statuta Slavistične revije 64

RABA NEDOLOČNIKA

V tem sestavku hočemo spregovoriti o rabi nedoločnika. To se nam zdi potrebno, ker Slovenska slovnica 1964 ve o tem v 4 točkah povedati le, da »nedoločnik največkrat dopolnjuje glagole, pridevnike ali samostalnike« (1), da »nedoločnik v zvezi z glagolom *biti* in osebo v dajalniku izraža nujnost in možnost dejanja« (2), da tudi *imeti* v zvezi z nedoločnikom izraža nujnost dejanja (3), *dati* pa povzročitev ali dopustitev (4, vse na str. 257—258). V Slovenskem knjižnem jeziku 3 (str. 161—163) je raba nedoločnika obdelana v 8 točkah. Glagoli, ob katerih se uporablja nedoločnik, so razdeljeni na naklonske, fazne in glagole zaznavanja (točke 1, 2, 4), v 3. točki so obdelani nedoločniki ob povedkih tipa *lepo je*, v 5. nedoločnik v velelniški vlogi, v 6. starinska raba namesto časovnega odvisnika in živa ob izpuščenem faznem glagolu, v 7. pa samostojna raba tipa *bdeti pozno v noč ob knjigah — kje je že to*. V tem članku nameravamo v primeri s Toporišičem razporediti naklonske izraze v posamezne skupine in te skupine poimenovati glede na vrsto naklona (prim. v Skj 3 tipe: *imam namero — hočem — moram — morem — velim — imam + nedoločnik*; pogrešamo le v Ss 1964 dobro obdelani tip z *biti* v naklonski rabi), hkrati pa jih po možnosti tudi vse naštetih in potrditi s primeri iz knjižnega in govornega jezika sodobnosti in preteklosti. Poleg tega hočemo spregovoriti še o vrednosti ne le zveze za + nedoločnik, temveč tudi še o nekaterih drugih.

1. Najprej je vsekakor treba omeniti namenski nedoločnik (finalni infinitiv). Ta nedoločnik stoji pri glagolih in njihovih izpeljankah, ki že sami izražajo namero, kakor: *nameravam, imam namen, namenjen sem, mislim, kanim, skušam, poskušam, obljubim* ipd. Prim.: Kar so še kanili pospraviti (M. Kranjec, Ukradena ljubezen, str. 123), Življenje misli vzeti si v slepi veri (Prešeren, Krst), Dobro je to, kar misliš storiti (Moz. V. 1), Namenil sem se doma ostati (Plet. I. 650), Skušala jih v mreže razpete je ujet (Prešeren, Povodnji mož), Obljubi mu vedno zvesta bit — in on se pred pustam z njo poročiti (Prešeren, Ženska zvestoba).

2. Pri glagolih *hočem, nočem, želim, ne želim, maram, ne maram, mika me, želja me je, volja me je, voljan sem* ipd. stoji nedoločnik hotenja ali želje (optativni infinitiv). Npr.: Nobeden njih ni hotel ostati doma (M. Kranjec, l. c. str. 120), Noče več govoriti o stvari (isti, l. c. 131), Te hočem s sabo vzeti (Prešeren, Lenora), Plesati nje dolgo ni volja bila (Prešeren, Povodnji mož), Kolikokratov me po mesti žene zagledat tebe želja (Prešeren, Sonetni venec), Želim tedaj dolgove pobrisat lenmu dolžniku, zdravnikom grobove pogosto gnojiti, besednim srečno vse pravde dobit (Vodnik, Novo leto), Ni rožam mar cveteti (Prešeren, Prošnja), Kar mat me učila, me mika zapet (Vodnik, Moj spominek), O srečne Rovte, v vas me iti mika (Prešeren, Nova pisarija).

3. Nedoločnik, ki izraža nujnost in potrebo (necesitativni infinitiv), stoji pri glagolih *moram, smem, ne smem, sila je, prisiljen sem, dolžan sem, treba je, potrebno je, nujno je, imam, nimam* ipd. Prim.: Mi cesar da pavele, de morem bit soudat (Cerkno), Marjanca je morala prej ko slej najti priložnost (M. Kranjec, l. c. 118), Bi bilo treba kaj povedati (isti, l. c. 120), Kaj se je treba meni

slačiti (isti, l. c. 148), Slava nam mora prinesiti srečo (Župančičev prevod Tete Lize), Previdno moraš priti in nenadno (Pregelj), Da bi človek to premisla, kaj reštant prestati mā (SNP 111), Precej se mora ponj poslati (Levstik, ZD III, 63), Računati moramo z najrazličnejšimi variantami odpora (Delo, 28. 9. 1968), Kdo te mene ljubit sili (Prešeren, K slovesu), Ne smem se dalj muditi, Sto moram milj dirjati (Prešeren, Lenora).

4. Naslednji glagoli in njihove izpeljanke, pri katerih stoji nedoločnik, izražajo možnost ali nemožnost, sposobnost ali nesposobnost (potencialni infinitiv). Ti glagoli so: *morem, ne morem, sposoben sem, nesposoben sem, je moč, ni moč, utegnem, ne utegnem* ipd. Prim.: Se nekako še ozreti ni mogel po njej (M. Kranjec, l. c. 119), Spodaj niso utegnili posedeti s pogrebci (isti, l. c. 123), Ni bilo več moč kaj spremeniti (isti, l. c. 123), Utegnete danes še streljati (Finžgar, Na petelina), Ak bi moglo se zgoditi; Pred ni moč te pozabit (Prešeren, Ukazi), De bi ne mogel on švigniti čez (Prešeren, Sila spomina), Al vervat v tebe moč mi ni (Prešeren, Zgubljena vera), Ni utegnila odgovoriti (Ingolič, Gimnazijka, 3. izd., 54).

5. Obsežna je skupina naklonskih glagolov in zvez, ki se vežejo z nedoločnikom in izražajo zapoved ali prepoved (imperativni infinitiv in prohibitivni infinitiv). Ti so: *zapovem, prepovem, ukažem, velim, zapovedano je, ukazano je, prepovedano je, imam, nimam* ipd. Prim.: Tod je prepovedano ribe loviti (Plet. II. 266), Mrliča djati v grob vele (Prešeren, Prekop), Cesar si misli: to si velja zapomniti, in veli pognati (Levstik, ZD III, 63).

O glagolih *imam* in *nimam* v funkciji zapovedi ali prepovedi je treba nekaj več spregovoriti. Znano je, da sta oba imela že v praslovanščini poleg glagolov *bom, hočem, začnem* in *načnem* funkcijo namena v zvezi z nedoločnikom, kar je pripeljalo do tvorb opisnega prihodnjika: *hočem delati, načnem delati, začnem delati, imam delati*. Od tod ni bilo daleč do tvorbe nedoločnika za ukaz ali prepoved, saj to oboje meri na dejanje v prihodnosti. Te naklonske zveze je ohranila tudi slovenščina, o čemer nam pričajo Brižinski spomeniki: dela načnem delati (B II, 42), Rad se hoću kajati (B III, 47). Isto nam spričujejo starejši pisci: Kateri mene spozna pred ljudmi, tega jest hočo spoznati pred mojim očetom (Trubar), Na njih sadu je imate spoznati (isti). Podobne primere najdemo tudi v naših narečjih: Ja čon te ubuit (Rez.), Čem bidet (Borjansko in Kobarid), Kako ću krščovati te (SNP, šte. 5025). Sedanja slovenščina je take tvorbe izgubila, saj delamo prihodnjik z *bom* in deležnikom preteklega časa na *-l*: *bom delal*.

Ostale pa so zveze *imam* in *nimam* z nedoločnikom, še posebej zato, ker jih je v našem živem govoru podprla tudi nemščina z glagolom *haben* in *sollen*. Pred desetletji so naše slovnice te zveze nasploh preganjale, a sedaj tega ne delajo več, kajti če so te žive in domače, jih smemo rabiti tudi v knjižnem jeziku. Tako so domače in zato dovoljene zlasti zveze v pomenu nemškega *haben*: Imam veliko opraviti, Tebi imam marsikaj povedati, Mi imaš kaj očitati? (vse ljudska raba), Nimamo s čim platiti (Levstik), Doma pa nimam kaj skuhati (Tavčar), Svojega denarja nimam navade zapravljati (Ingolič), Pri vas pa zdaj res ne bo imel kdo delati (M. Kranjec, l. c. 120), Doma nima več kaj početi (isti l. c. 134), Tu nimam kaj iskati (Ingolič, Gimnazijka III, 59).

Naklonskost pa je v omenjenih zvezah jasna tedaj, kadar so podobne zvezam nemškega glagola *sollen*, in prav ta pomen nas vodi do nedoločnika s pomenom zapovedi ali prepovedi, kajti z njim izražamo svojo čustveno razvnetost.

Sicer smo te zveze nedoločnika z *imam* in *nimam* po nasvetu naših slovnice pred časom v knjižni rabi radi zamenjavali z *moram* in ne *smem*; a ker smo ugotovili, da je ta raba v živem govoru, smo omenjene zamenjave opustili, tako da sedaj tudi v knjižnem jeziku rabimo zveze, kakor so npr.: Kar koj me imaš ubogati!, Zvečer mi nima nihče z doma hoditi!, Mi nimaš več priti domov! (vse iz ljudskega govora), Oče papež piše v Celje, da vsi hitro jmajo prit, Turka stran odpodit (SNP šte. 23), Nimaš ubijati, nimaš imeti, nimaš hoditi! (Stržinar), »Nima kaj iskati, zamrmra Rok in se namršči (M. Kranjec l. c. 146), Tega se imamo držati! (Plet. I., 294).

6. Dalje stoji nedoločnik ob tako imenovanih faznih glagolih, ki označujejo posamezne faze dejanja, zlasti njegov začetek ali pa konec. Ti glagoli so: *začnem*, *jamem*, *neham*, *jenjam* ipd. Prim.: Se je že tudi Tinca začela razvijati v dekle (M. Kranjec, l. c. 134), Ko neha jokati (Dekameron, Kondor 36, 108), Jamem ožno ogledovati svojega razdejanega Fadejeva (Trdina, Hudevci), Nehaj me zmerjati! (Plet. I, 687), Nehali smo delati (SP 1962, 479), Lenora tam v trepeti jenjala je živeti (Prešeren).

Ker se Slovenci izražamo bolj z glagoli kot z imeni, prepovedujejo naše slovnice in pravopisi zveze, kakor so *začnem z jokom*, *neham z delom*, *neham z žvižganjem*. Pač pa zahtevajo, da vse to izrazimo z nedoločnikom: *začnem tresti*, *neham jokati*, *začnem delati* ipd. Kljub temu prodira v živi govor in v pisni jezik ob teh faznih glagolih imenska raba. Prim.: Danes začne z delom v tovarni (M. Kranjec, l. c. 144), Bova začela z žetvijo (prav tam). Pač pa Toporišič v Skj 3, 162 dovoljuje to rabo, kadar je brezosebna: Nehalo se je s pretepom.

7. Nedoločnik stoji tudi za glagoli zaznavanja, ali širše povedano, za glagoli stanja naše zavesti. Semkaj sodijo glagoli: *vidim*, *slišim*, *vem*, *znam*, *upam*, *upam si* ipd. Nekatere od teh lahko štejemo tudi med naklonske glagole. Prim.: Slišala sem ptičko pet (ljudska pesem), Ne znajo pošteno, po kmečko posedeti (M. Kranjec, n. m. 122), Piti zna, jesti zna (isti, 147), Še misliti si ne upa kaj takega (isti, 130), Kaj pametnejšega sam ni vedel povedati (isti, 125).

8. Glagol *dati* v pomenu *pustiti*, *dovoliti* izraža v zvezi z nedoločnikom dopustitev pa tudi vzrok, to je concessivni infinitiv ali pa kavzalni infinitiv. Prim.: Dal je postaviti novo hišo, Ni ga pustil pokopati (ljudska raba), Jesti pa se mu ni dalo (M. Kranjec, l. c. 136), Hčeri ni dala spati materina bolezen (SP 1962, 177), Sam sicer ni dal gasiti, pa je vsaj pustil (n. m. 177), Pusti peti mojga slavca! (Prešeren, Orglar), Ne daj se izkoriščati! (Ingolič, Gimnazijka III, 49), A si las ni dal pristriči, pač pa nakodratl (isti, n. m. 54).

9. Posebej je treba spregovoriti o zvezi pomožnega glagola *biti* z nedoločnikom, pa prav tako o zvezi tega glagola s kakim imenom in zraven še z nedoločnikom. Vse te zveze zopet izražajo ta ali oni naklon. Deloma smo nanje naleteli že zgoraj, dodati pa je treba še nekatere stvari.

Najprej naj omenim zvezo pomožnega glagola *biti* z nedoločnikom, ki izraža nujnost (necesitativni infinitiv) in ki nanjo naletimo že v Brižinskih spomenikih ter ustreza v slovanskih jezikih latinski konstrukciji gerundiva: mihi eundum est, *meni je iti*. V ti zvezi delujočo osebo izraža dajalnik. Prim. iz Brižinskih spomenikov: Imeti mi je život (I, 9), Tako, sinci, i nam se modliti (Bsp. II, 58), Eče bi ded naš ne sęgrešil, te v vekl jemu be žiti (Bsp. II, 21), Mu je stati pred stolom božijem (Bsp. II, 71). Zgledi iz drugih virov: V desetino bo ti it'

(Desetnica), Ino de bi meni bilo s tabo umreti, nečem tebe zatajiti (Dalmatin), Lačnemu je stati v mlak' (Vodnik), Na poti ga ulovi mrak, da mu je bilo prenočiti v gozdu (Erjavec), Mi daleč je priti nocoj (Aškerc), Pretrpeti nam je (Plet. I, 29).

Druga zveza pomožnega glagola z nedoločnikom izraža možnost (potencialni infinitiv). Prim.: Je struga globoka, prebresti jo ni (SNP), Mati, mati, mamica, ni mi biti več doma (Sirota Jerica), Lahko se ti je smejati (Plet. I, 496), Ni bilo (mogoče) nič slišati (Plet. I, 29), Ni slišati zvona (n. m.), In Ada se je zagnala v tak krohot, da ni bilo slišati več ne pevca ne kitar, še bobna ne (Ingolič, Gimnazijka, 3 izd., str. 56).

Tretja raba v zvezi pomožnega glagola z nedoločnikom pomeni dvom, razmišljanje in omahovanje (deliberativni infinitiv). Prim.: Kaj mi je začeti? (Plet. I, 29), Kam nam je iti? (Metelkova slovnica, str. 245), Premislila bova, kaj ti je storiti (Ingolič, l. c. 151), Čemu brati dalje? (n. m. 45).

Četrta zveza *biti* z nedoločnikom pa izraža željo pa tudi zapoved: O, da mi je priti do svoje podobe! (Župančič), Tako sem vam takrat vse ukazal, kar vam je storiti (SP 1939, Moz. V, 1).

Tudi ob pomožniku *biti*, ki je kot jedro povedka zvezan z imeni kot povedkovimi določili, se rabi nedoločnik. Taki povedki so: čas je, priložnost je, navada je, podoba je, dobro je, vredno je, koristno je, lepo je, grdo je, prijetno je, sram me je ipd. Tudi vse te zveze imajo v sebi lahko to ali ono naklonskost: Se ni vredno z njo prerekati (M. Kranjec, n. m. 161), Zapreti jo je laže kot znova odpreti (prav tam, 128), Gospod biti je lahko (prav tam, 126), Je čas povedati (Kondor 36, 107), Zdaj molit' več ni sila (Prešeren, Lenora), Gorje, zdaj je čas jokati (Slehernik 73), Konjič vriska ihaha, dobro biti je doma (Levstik), Čas je gnati domov (Stritar), Sram me je bilo gledati tako slabo predstavo (ljudsko), Od tod je mogoče videti planine (Plet. II, 767).

Starejše slovnice so določale, da moramo ta nedoločnik ločiti z vejico od drugih stavčnih členov, ako ima pri sebi še kako dopolnilo, drugače pa ne. SP 1962 je ta razloček odpravil, tako da sedaj v nobenem primeru ne pišemo ob nedoločniku vejico, češ: »Z vejico ne ločimo nedoločnika, pa naj nadomešča osebkov, predmetni ali prilastkov stavek« (SP 1962, 87). Prim.: Po toči zvoniti je prepozno. — Branil se je hoditi v šolo. — Imel je trdno voljo poboljšati se. — Nikdar več se mu ne bodo vrnila želje po Dunaju razsajati (vse prav tam).

10. Nedoločnik rabimo tudi namesto velelnika, in to zlasti v splošni prepovedi in v zvezi z nikalnicami *ne*, *nikar*, *nikarte*, *nikarta* ipd. Prim.: Ne klepetati! — Ne kaditi! — Starih šeg ne vseh zatreti, novih ne vseh sprejeti! (vse iz Breznika, Ss IV, 136), Le moriti ga ne! (Ravnikar), Nikar jih posnemati (Miklošič), Nikar sramotiti zaslužnih ljudi! (SP 1962, 492), Nikarte mene Turku dati! (Mlada Breda), Ne dopasti, marveč hasniti...! (Slomšek).

Omenjeno rabo nedoločnika so svoj čas naše slovnice odsvetovale, saj Breznik v Ss IV, 143 dovoljuje le zvezo Nikar jokati!, medtem ko ima zvezo Ne ponavljati! za neslovensko, a jo je kasneje dovolil. Kljub temu pa Toporišič v Skj 3, 162 po vsi pravici ugotavlja, da je bolj neposredno in torej tudi bolje izražati prepoved z velelnikom: Ne klepetajte!

11. V našem starejšem slovstvu so nedoločnik pogosto rabili v skrajšanem predredu, v katerem je imel časovno, vzročno, namerno vlogo. Danes tako zvezo

seveda razrešimo v ustrezni odvisnik. Za starejšo rabo primerjaj: Kmet, to videti, osla zasede (Metelko, Slov. str. 294), To videti, drugi so vsi ostrmeli (Prešeren), To videt', mladenič se Urški približa (isti), Ne ljubci bit' napoti, sem v strupu smrt si pil (isti), Te videt', grje videti napake, je srcu rane vsekalo krvave (isti). Danes rabimo to nedoločnikovo zvezo le, »... kadar je v čustveni poudarjenosti izpuščen fazni glagol«, npr.: Mirno sem ga vprašal, kaj počne v prostem času, on pa nadme, pa vpiti in kriliti z rokami« (Toporišič, Skj 3, str. 162).

12. Spregovoriti je treba še o tako imenovani prosti rabi nedoločnika, saj se nedoločnik lahko rabi tudi povsem prosto, kar pomeni, da to pot ni odvisen od nobenega glagola niti od njihovih izpeljank. Po mojem mnenju bi utegnili ločiti trojni prosti nedoločnik:

Prvi je nekak medmet, ki ga vržemo med stavčne člene in pomeni *tako rekoč, rekel bi, se pravi* ipd. Rabili so ga zlasti starejši pisci: Za jagnjeta ošpice, sploh reči, niso nevarne (Linhart), Moja duša je, tako reči, dremala od tožljivosti (Debevec), Iz tega vidimo, da se nam, prav reči, drugega ni bati kakor greha (Ravnikar).

Drugi prosti nedoločnik izraža »glagolsko vsebino samo ne glede na čas, osebo in naklon« (Toporišič, Skj 3, 162): Biti človek, pa tako ravnati! — Gledati, gledati morje, poslušati njegovo valovanje! — Biti sredi decembra, pa takšno oljnato morje, da bi ga človek kar gladil (B. Pahor). — (Vsi ti primeri so iz Toporišiča, Skj 3, 163.)

Tretji prosti nedoločnih pa lahko najdemo v časopisnih naslovih, v katerih nastane iz težnje po čim krajšem izražanju: Oživiti slike v socialističnem svetu (Delo, 23. 9. 1968), Izpopolniti vzgojo rezervnih oficirjev (Delo, 3. 10. 1968), Kako kupiti (Delo, 28. 9. 1968).

13. Pred nedoločnikom s predlogom »za« nas vse slovnice in vsi pravopisi svare kot pred neslovensko zvezo (daj mi kaj za brati), ker je to pač le romansko-nemška posebnost. Seveda je v naših narečjih in tudi v pogovornem jeziku zelo živa, a kljub temu v knjižni slovenščini ni dovoljena. Tudi SP 1962 in Toporišič v Skj 3 iz l. 1967 jo prepovedujeta, čeprav je Tone Bajec v JiS II, 291 to rabo skušal nekako opravičevati, češ da je morda le domača in da za pred nedoločnikom samo krepki namenski nedoločnik (finalni infinitiv), ker je bila morebiti namenskost s samim nedoločnikom že prešibko izražena. Nekaj primerov iz ljudskih pesmi: Roke drže se za objet (Np 4, 46), Vse drevesa so preslabe za roditi to sladkost (Np 3, 99), Ti si premlad za oženit, jes sem prestara za moža vzet (Kondor 45, 35).

V knjižnem jeziku se moramo te zveze izogibati in jo nadomeščati na tele načine: za kratko malo izpustimo: imam mnogo povedati, imaš kaj jesti?, imaš kaj piti? (*jesti* in *piti* postaneta kar samostalnika). Dalje: Imaš kaj jedi? Imaš kaj pijače? — Nedoločnik razvežemo v odvisnik: Lepo je, da ni mogoče povedati, Vročina je, da bi se skuhal. — In še tretjič: nedoločnik nadomestimo s primernim pridevnikom kot povedkovim določilom: to vino ni pitno.

K ti rabi nedoločnika dodaja Toporišič v Skj 3, 163 še misel, da nas za, ki izraža namenjenost česa za kaj, »ne moti preveč«, da torej lahko zapišemo stavek: To je za na zid, kar bi v pogovornem jeziku prosteje povedali: to je za pribiti.

PREKMURSKI PISATELJI V ŠAFÁRIKOVI ZGODOVINI JUŽNOSLOVANSKEGA SLOVSTVA

V slovenskem delu Šafárikove Geschichte der südslavischen Literatur (izdal J. Jireček v Pragi 1864) so obravnavani tudi nekateri prekmurski pisatelji in njihova natisnjena dela. Pri naših slovstvenih zgodovinarjih se ponavlja trditev, da je vse o slovenskem slovstvu v tej knjigi delo Matije Čopa. Podobno se izražajo tudi vsi drugi, ki so pisali o prekmurskem slovstvu: J. Marn,¹ A. Fekonja,² F. Mohorič,³ V. Novak,⁴ M. Rupel⁵ in J. Ftičar;⁶ zadnji je napačno sklepal, da je Čop »vključil tudi Prekmurce... v svojo (prav: Šafárikovo) Geschichte« potem, ko ga je Vraz 1834 »opozoril na prekmurščino«.

Edino Ivan Kunšič je primerjal Čopov rokopis za Šafárika z besedilom v knjigi 1864 in poroča, da Čop omenja le Š. Küzmiča Nouvi Zakon (Šaf. 106), Krszchanszke nôve Peszme knjige... (Šaf. 81), še tri Küzmičeve evangelije (1821), Molitveno knjigo (1821) in A, B, C za Slovenze na Vogerskem.⁷ Pripomniti je treba, da Čop omenja le izdajo Küzmičevih evangelijev iz l. 1821, naši slovstveni zgodovinarji pa bi morali upoštevati Kunšičeve ugotovitve, da je zgodovina slovenskega slovstva izšla pod Šafárikovim imenom v bistvu taka, kakor jo je napisal Čop⁸ in da je Čopovo nekoliko izpremenjeno delo izdal l. 1864 Jireček.⁹ Kunšič je tudi ugotovil, kaj vse je iz Čopovega rokopisa izpuščeno v izdaji 1864.¹⁰

Preden natančneje prikažem, kako je nastal prekmurski delež v Šafárikovi Geschichte... 1864, ne bo odveč, če povem še to, kar je Šafárik pisal o prekmurskih Slovencih že prej.

V svoji Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten (Ofen 1826) je Šafárik o »Slovincih na Ogrskem« povedal, da prebivajo na zahodu Ogrske, zlasti v županijah Zala in Vas, v 160 vaseh, da jih je 50.000 (od teh 15.000 luteranov, drugi pa so katoličani); madžarski pisatelji da jih po krivici imenujejo Vandale, medtem ko se sami imenujejo Slovenci, Slovinci. Šafárik je tedaj vedel le za njihovo protestantsko slovstvo: za molitvenike, pesmarice in čitanke v madžarskem črkopisu. Po Ambrosii Annal. eccles. (1795. T. II. 62) navaja, da je njihovo narečje slovansko, »sredi med koroškim in hrvaškim«. Po imenu omenja le Štefana Küzmiča (piše Kuznics), ve, da je bil luteranski pridigar v Surdu in da je izdal Novi zakon v Halleju 1771, ponatis pa da je oskrbela prot. biblična družba v Bratislavi 1818 (prav: 1817). O jeziku pravi še, da je »das Windische« na jugovzhodu Štajerske, tudi ob Muri in Rabi, prehod h kranjščini

1 J. Marn, Jezičnik 1884, 5, 22, 46, 69; Učiteljski tovariš XXIV, 1884, 327.

2 A. Fekonja, Književnost ogrskih Slovencev. Dom in svet V. 1892, 173—174.

3 Fr. Mohorič, Prekmurje in Medjimurje. CZN XVI, 1921-22, 30; Murska straža 1921, št. 25. str. 1.

4 V. Novak, Opombe k Stefanu Küzmiču. CZN XXIX, 1934, 63.

5 M. Rupel, Prva prekmurska knjiga — Temlinov Mali katekizem 1715. Razprave SAZU, razr. II, 1956, 105.

6 J. Ftičar, Slovenski taborit Božidar Raič — buditelj prekm. Slovencev. Svet ob Muri III, 1958, 26.

7 Iv. Kunšič, Doneski k zgodovini književne zveze mej Čehi in Slovenci. ZMS I, 1899, 154.

8 N. m., 79.

9 N. m., 83.

10 N. m., 79.

in hrvaščini«. ¹¹ Oporo za tako mnenje je Šafárik našel tudi pri Dajniku, ki je 1824 v svoji slovnici »prišel naše vzhodne mejaše, slovenske Ogře («die Windischen Ungarn») iz gornjega dela Železne županije k našemu, one iz spodnje polovice le-te pa k hrvaškemu jeziku«. ¹² Da je Dajnko slabo poznal pripadnost prekmurskih sosedov ob Muri k Zalski županiji (ne k Železni) in še slabše sorodnost prav tega južnega narečja z vzhodnoštajerskim, tega ni treba dokazovati.

Kmalu po 1826 pa je Šafárik nameraval prirediti izpopolnjeno izdajo svojega dela posebno glede na južnoslovanska slovstva. (O zgodovini slovenskega slovstva in jezika npr. je namreč pisal v knjigi iz l. 1826 le na 18 straneh (271—288)). O tej nameri je Šafárik že l. 1827 obveščal Kopitarja in ga prosil, naj slovenski del ali sam napiše (8. IV.) ali pa pridobi za to delo Dajnka, Jarnika, Zupana, Ravnikarja (22. VII.) ali Čopa (15. XI.). ¹³ Kopitar je to Šafárikovo prošnjo sporočil Čopu 12. dec. istega leta in tudi sam želel, da bi Čop Šafáriku ustregel. Čop se je dela branil nad leto dni, končno pa je pristal in svoj rokopis zgodovine slovenskega slovstva odposlal Šafáriku 27. jun. 1831, razne dodatke pa mu je sporočal v poznejših pismih. ¹⁴ Čopov rokopis ^{14a} ima 26 pol fol. po 4 strani, vsega 104 strani. Pole so popisane samo na eni polovici strani, na drugi pa je bil prostor za poznejše pripombe, dodatke in popravke, ki jih je nekaj vpisal Čop sam, precej pa Kopitar.

L. 1833 je imel Šafárik pripravljen za tisk že ves rokopis zgodovine južnoslovanskih slovstev; neugodne razmere pa so povzročile tako pozen izid.

Čop je obravnaval prekmursko slovstvo skupno s štajerskim pod naslovom *Neuere Literatur der nördlichen und östlichen Slowenen in Steyermark* (Novejše slovstvo severnih in vzhodnih Slovencev na Štajerskem). Prekmurce je torej prišel k štajerskim Slovincem. V kratkem uvodu pravi (v prevodu): »Kake starejše literature teh Slovencev, tj. knjig, ki bi bile najbliže namenjene tistim Slovincem («Winden»), katerih narečje opisuje Dajnko v svoji slovnici, sploh ne poznam. Do Dajnkovih spisov so le-ti mogli uporabljati knjige, napisane predvsem za Kranjce ali vsekakor za Korošce in južnozahodne Ogře. Knjige ogrskih Slovencev v Železni županiji namreč njim ne bi smele biti vsaj manj umljive, samo da so te protestantske.« Od knjig pozna le dve: S. Kűzmicsa *Nouvi Zákon iz 1771 in Krszcsanszke nôve Peszmenek Knige* . . . iz 1823. leta.

Kot dopolnilo k tema dvema knjigama je Čop na prazni polovici lista dodal: »Dainko navaja še naslednja tri Kűzmičeva dela, katerih naslove pa on vendar piše na svoj način (ne po Kűzmičevo):

1. Evangelij na vse nedéle ino svetke skos leto. 1821.
2. Molitvena knishiza sa vsakega Kristjana. 1821.
3. A, B, C, sa Slovence na Vogerskem.«

Čop je torej navedel le 5 prekmurskih knjig. Ni vedel, da je avtor Krščanskih novih pesmenih knjig Mihael Barla. Dajnkova knjiga, ki jo je Čop imel v mislih, je najbrž Abecedna knižica (1824). Ko je Čop (l. 1831) pisal to stran rokopisa, je menil, da je prekmursko slovstvo le protestantsko. Ni torej vedel,

¹¹ P. J. Schaffarik, *Geschichte* . . . , str. 275.

¹² P. Dainko, *Lehrbuch der windischen Sprache*. 1824, III—IV.

¹³ P. J. Šafárik, *Slowanský národopis* 1842, 68—69.

¹⁴ Fr. Kidrič, Čop Matija. SBL I, 105 (z napako: 24. jun.). — L. Legiša, *Romantika*. ZSS II, 1959, 82.

^{14a} Rokopis hrani Narodni muzej v Pragi pod sign. IX A 1. Pred leti sem naprosil O. Berkopca v Pragi, naj mi pošlje fotokopijo 89. str. Copovega rokopisa. Za uslugo se mu tudi tu najlepše zahvaljujem.

da je pisatelj knjig, ki jih navaja Dajnko (sicer z nenatančnimi naslovi), katoliški Mikloš Küzmič, in ne protestant Štefan Küzmič.

Šafárik je Čopa spomnil na J. Čaploviča, na Š. Küzmiča prvo knjigo Vöre krstčanske . . . in na M. Küzmiča. V zvezi s tem je pisal Čop (13. I. 1832) Šafáriku

»Tudi Čaplovičevih «Croaten und Wenden in Ungern» nisem pozabil. Bom pa med tem knjižico, upam, prejel z Dunaja. Opombe o ogrsko-slovenskih knjigah itd. bi mi vsekakor prav prišle — namreč popolni naslovi Küzmičevih spisov, tako kot (del) ogrsko-slovenskih protestantov.

Ogr.-slov. knjigo, katere naslov, kakor vam ga je sporočil neki Srb, ste mi navedli, sem našel pred dnevi pri g. Zupanu. Naslov se glasi (nekoliko pravilneje) torej dobesedno:

Vöre krsztsanszke (sic) krátki návuki etc. V Halli MDCCLIV.¹² 275 str. poleg naslovnega lista in 10 str. »Predgovora«, ki je podpisan »V. J.« Tej je privezan:

Réd Zvelicsánsztva etc. V Halli 1747. 96 str. 12⁰. Slovenski prevajalec te knjige je (po pripombi v predgovoru v prvi knjigi) »Szever Miháo Zvanecsá«. V besedilu predgovora je rečeno: »geto lzo nam nafsi fztarisi, zvün Temlin Ferencza, i Vanecsai Mihala etc.« Kako je to razliko v imenu Vanecsaj in Zvanecsá? madžarski? Jezik teh knjig je sicer za nas Kranjce dovolj težko umljiv.¹⁵

Čaplovičevo knjižico je Šafárik dobil verjetno po 7. apr. 1831 od Lj. Gaja¹⁶ in iz nje izvedel, da sta dva prekmurska pisatelja Küzmiča; to je zatem sporočil Čopu.

Čaplovičeva knjižica je svoboden nemški prevod spisa v madžarščini. Ta spis o prekmurskih Slovencih je Čaplovič objavil v reviji Tudományos Gyűjtemény 1828 z naslovom: A Magyar országi Vendus Tótokról (O vendskih Totih (= Slovanih) na Madžarskem). Napisal pa mu ga je prekm. pisatelj Jožef Košič, ki ga Čaplovič v uvodu nemške knjižice imenuje le »neki duhovnik«. Ta Košičev spis je Čaplovič predelal le stilno. Torej so podatki o prekmurskih pisateljih v Čaplovičevi knjižici Košičevi.¹⁷ V uvodu Šafárikove Zgodovine je Čaplovič omenjen kot vir s pripombo: »Poglavje Jezik in slovstvo, str. 80—84, je skrajno pomanjkljivo in nezadovoljivo« (n. m. IV). Vendar si je Šafárik z njegovimi podatki le pomagal in tako dopolnil Čopov rokopis.

Drugi vir je bila Čopu Dajnkova Abecedna knjižica na hitro ino lahko podvučenje slovenskega branja (1824); ta ima na zadnjem listu (pod naslovom »Vedoč danje«) seznam knjig, ki se morejo dobiti v Radgoni »pri Alojzi Wajcingeri, knigári«. Med njimi so tudi tri M. Küzmiča (Dajnko piše njegovo ime po svojem črkopisu): Evangeliji na vse nedéle ino svetke skoz leto, 1821; Molitvena knixica za vsakega Kristjana, 1821; A, B, C, za Slovence na Vogerskem.^{17a}

Napake ali nejasnosti v Šafáriku 1864 so naslednje: Za Franca *Temlina* navaja kot rojstni kraj (po Štefanu Küzmiču v knjigi Vöre krstčanske krátki návuk 1754) »z Krajne z Leženja«, tega ne Šafárik ne Čop ne znata določiti (str. 21). V prekmurščini pomeni namreč *zleženjá* ‚po rojstvu, doma‘. — Pri

¹⁵ Iv. Kunšič, n. d. 118—119.

¹⁶ V. Deželič, Pisma dru Ludevitu Gaju i neki negovi sastavci (1828—1850). Zagreb 1909, 180.

¹⁷ V. Novak, Jožef Košič, prekmurski pisatelj. Razprave SAZU, razr. II, III, 1958, 243.

^{17a} Ta Dajnkova knjižica je bila četrtrič dana na svetlo 1833 in na koncu ji je bil dodan knjižni seznam z istimi Küzmičevimi knjigami. Sicer pa so bile te tri knjige Mikloša Küzmiča dobesedno tako priporočene že v Dajnkovih Svetega pisma zgodbah 1821.

Tudi Dajnkove Posvetne pesmi med slovenskim narodom na Štajerskem iz leta 1827 imajo na zadnjem listu seznam knjig. Med njimi sta dve Mikloša Küzmiča, a njegovo ime ni omenjeno: Kniga molitbena, posebno za Slovence na Vogerskem, 36 kr. in Sveti Evangelijomi, posebno za Slovence na Vogerskem, 26 kr.

Štefanu Küzmiču se navaja za drugo izdajo Novega zakona zopet letnica 1818, namesto 1817. Za knjigo Voere krstšanske krátki návuk (dosledno piše narobe: ... návuki) pa ne ve, da je njen avtor Küzmič (117). Pri knjigi Mihala Barla: Krščanske nove pesmene knjige ... je samovoljno vrnil »szkuzi Mihala Barla« (81). — O prvem prekmurskem katoliškem pisatelju Miklošu Küzmiču (dosledno ga imenuje Niklav) piše, da je bil župnik v trgu Sv. Benedikt v Železni županiji, toda ta kraj je le v a. s. Trdi tudi, da je prevedel nedeljske in praznične evangelije in berila, toda Küzmič beril ni prevedel.

Mikloš Küzmič je napisal sedem del, Šafárik pa jih navaja osem, ker omenja eno dvakrat z različnim naslovom. Podatke o teh spisih je dobil pri Čaploviču, Dajniku in Čopu. Kako približni so bili ti naslovi, naj pokaže primerjava s pravnimi naslovi, ki doslej tudi niso bili vsi znani v naši slovstveni zgodovini.

a) *Katekizem*. Šafárik ga po Čaploviču imenuje »Katechismus« in dodaja: »za katoliške Slovence na Ogrskem, tiskan ok. l. 1780« (119). Pravi naslov je: Krátka summa velikoga katekizmusa z-szpitávanyem, i odgovárjanyem mladostzi na návuk vu czaszarszki, i králeszki dr'sányaj. V-Soproni, Stampana Zpíszkmi Siess Jó'sef Jánosa. 1780.

b) *Sv. Evangeliumi*. — Čaplovič jih imenuje »nedeljski evangeliji«, Šafárik pa: »evangeliji in berila za vse nedelje v letu« in pristavlja: »po Čaploviču najstarejša knjiga katoliških Slovencev na Ogrskem, kar pa je napačno« (101). — Šafárik se moti: prve tri knjige M. K. iz leta 1780 so (kot znano) res bile najstarejše katoliške prekmurske knjige. — Naslov prvega natisa te knjige je: Szvéti evangyeliomi Pouleg Kalendáriuma, i Réda Rimszkoga na Vsze Nedele, i Szvétesnye Dni z-Obcsinszkoga szvétoga Píszma po zapouvedi nyih Goszposztva, i Náj Visse Postúvanoga Goszpodina Szily Jánosa, z-Gornyega Szopora, Szombotelszkoga Púspeka, na Sztári Szlovenszki Jezik, Po Postúvanom Goszpoudi Küzmicz Miklósi, Szvétoga Benedeka Fare Dühovniki, ino Okrogline Szlovenszke Vice-Öspörössa obrnyeni, i sztróskom onoga Nyih Goszposztva Púspeka vö zostampani. V-Soproni Po Siess Jó'sefi vu Leti 1780. — Šafárik pozna tudi ponatis te knjige iz 1821: »Niklava Kuzmicza (!) Evangelji na vse nedele ino svetke skos leta (posebno sa Slovence na Vogerskem) 1821« (103). — Na prvi pogled se vidi, da je ta naslov sestavil po seznamu knjig v Dajnkovi Abecedni knižici 1824 in (besedilo v oklepaju) v njegovih Posvetnih pesmih 1827.

c) *Mali abecednik*. — Edini naslov, ki ga Šafárik v celoti — le z majhnimi napakami — navaja, je Küzmičev Slovenski silabikar. Naslov je dobil v »Cat. Bibl. Szecséy' (prav: Catalogus bibliothecae Hungaricae Szécsényianae). To je pri Čaploviču »majhna A B C knjiga« (49). — Natančni naslov knjige: Szlovenszki silabikár, z-steroga sze decza steti more navcsiti, z-nikimi rejcsniczami navküpe pod Prespan Stampanya dáni. V-Soproni, Pri Stampari Siess Jó'sef Jánosi 1780. — Po knjižnem seznamu Dajnkove Abecedne knižice (1824) navaja Š. ponatis tega abecednika: »Niklava Kuzmicza ABC — knjiga za Szlovence na Vogerskem (ok. 1821)«. Pravi, da je to »novi natis zgornjega« — toda »zgoraj« navaja Š. Küzmičev véliki abecednik (49). V resnici je to ponatis malega abecednika — silabikarja.

č) *Molitvenik za bolnike*. — Čaplovič ga imenuje »drug (namreč molitvenik) za bolnike«, Šafárik pa je iz tega naredil: Niklava K. molitvenik za bolnike,

¹⁸ P. J. Šafárik, Přehled neynowější literatury illyrských Slowenuw. Casopis Českého Museum, r. 7, 1833. W Praze, 172, 181. — Tudi za te podatke se zahvaljujem dr. O. Berkopcu.

za katoliške Slovence na Ogrskem, natisnjen ok. 1780. (142). — To je knjiga iz 1781 z naslovom: Pomoucs beté'snih i mirajoucsih; tou je: Nike Molitvi, z-sterimi Redovník beté'snoga, ali mirajoucséga, i na szmrt oszodjenoga grejsnika more pomágati, po P. Küzmic Miklósi Sz. Benedeka Fare Dühovníki, i Szlovenszke Okrogline V. Öspörösi z-Vogrszkoga na Szlovenszki Jezik obrnyene, i z-pobo'snim sztroskom Naj Visse Postúvanoga Goszpodina Boros Stevana, Szombotelszke Sztolne Czérkvi Kanonika, i Kántora vö zostampane. V-Soproni Po Sies János Jó'sefi. M. DCC. LXXXI.

d) *Knjiga pesmena i molitvena*. — Čaplovič jo imenuje »pesmarica in molitvenik«, Šafárik pa »Niklava Kuzmiča pesemska in molitvena knjiga za katoliške Slovence na Ogrskem, ok. 1780« (80).

e) *Molitvena knjižica*. — Šafárik jo imenuje: »Niklava Kuzmicsa Molitvena knishiza sa vsakega Kristjana, posebno sa Slovence na Vogerskem, 1821. — Za katoliške Slovence na Ogrskem. Prvi natis je moral iziti mnogo prej.« Kot vir navaja Dajnkovo Abecedno knjižico in Posvetne pesni (146). — Tako kot prej pri Evangeliomih tudi tu združuje v izmišljenem naslovu besedilo iz obeh Dajnkovih knjig.

Pod d) in e) pa nista dva različna molitvenika, ampak en sam z naslovom: Kniga molitvena, v-steroj sze nahájajo rázlocnsne ponizne molitvi, z-dvojim pridavekom, na haszék szlovenszkoga národa sz-pobo'snim sztroskom nikih plemenitih dobrocsinitelov Na szvetloszt dána. Stampana, v-Soproni pri Siess Jósef Jánosi vu leti 1783. — Ker ta molitvenik Dajnko in Čaplovič imenujeta različno, je Šafárik mislil, da gre za dve knjigi. S tem pa je vpeljal zmedo pri naših slovstvenih zgodovinarjih in drugih, ki naštevajo osem knjig Mikloša Kuzmiča: J. Marn,¹⁹ A. Fekonja,²⁰ K. Glaser,²¹ Mirko Lenaršič,²² P. Strmšek²³ in Fr. Mohorič.²⁴ Fr. Simonič²⁵ pozna celo devet njegovih knjig, ker loči razen molitvenika za bolnike še Knigo molitveno, Knigo pesmeno i molitveno in Molitveno knjižico za vsakega kristjana, posebno za Slovence na Vogerskem. To stvar je razčistil šele Janko Šlebinger.²⁶

f) *Vélikí abecedník*. — Po Čaplovičevi »velika ABC knjiga« ga Šafárik imenuje »velika ABC-knjiga, za katoliške občine, ok. 1780« (49). — To je: ABC kni'sicza na národní soul haszek. ABC könyvetske a nemzeti iskoláknak hasznokra. Cum speciali Priv. Sac. Caes. Reg. Apost. Majest. Nezvezana valá 6. krajczarov. V-Büdini, Stampana z-králeszkimi visnye Soule pizskmi. 1790.

g) *Mala biblija*. — Kot Čaplovič jo tudi Šafárik imenuje »Mala Biblija« in dostavlja: »za katoliške Slovence na Ogrskem, natisnjena ok. 1780« (127). — To je zadnja knjiga M. Kuzmiča z naslovom: Sztároga, i nouvoga testamentoma szvéte historie krátka summa Na sztári szlovenski Jezik obrnyena po Postúvanom Goszpodí Küzmic Miklósi, Szvétoga Benedeka Fare Dühovníki, ino Okrogline Szlovenszke Vice-Öspörösa. Z dopúscsenyom Králeszke Viszoke soule Stamparie. Stampana v-Szomboteli, pri Siess Antoni vu leti 1796.

Šafárik je torej poznal natančen naslov le ene Mikloševe knjige: silabikarja; in letnico izida le pri eni knjigi: pri Evangeliomih.

¹⁹ Kot op. 1.

²⁰ Kot op. 2.

²¹ K. Glaser, Zgodovina slov. slovstva. I, Lj. 1894, 199—201.

²² Mirko (= dr. M. Lenaršič), Naša književnost. Kalendar Srca Jezuševoga 1910, 49—51.

²³ P. S(trmšek), Literatura ogrskih Slovencev. Slovenec 1919, št. 66.

²⁴ Kot op. 3.

²⁵ A. Pirjevec, Iz korespondence Matija Copa. AZN I, 1930-32, 21.

²⁶ J. Šlebinger, Kuzmič Miloš. SBL I, 599.

Razen del teh po imenu mu znanih prekmurskih pisateljev našteva Šafárik še nekatere spise neznanih mu prekmurskih protestantskih pisateljev. Podatki o njih so zopet zelo pomanjkljivi, ker jih je povzel po Čaploviču, kjer so označene le po vsebini, tako npr. *Gradual*.²⁷ Te knjige so:

Abecednik. — Šafárik pozna protestantski abecednik Szlovenszki Abeczedar za deczo, ki da je bil tiskan okoli l. 1793. Kot vir navaja Ambrosy, *Annal. eccles.* 1795, T. 2. p. 62 (49). Ta abecednik pa je v resnici bil izdan že leta 1786 z naslovom »Szlovenszki abecedár za drouvno deczo vö stampani. V Posoni 1786. pri Simoni Petri Weberi.« Avtor ni naveden. — Po Čaploviču omenja Šafárik tudi učbenik »Šolska knjižica za evangeličanske Slovence na Ogrskem, tiskana« (90). — To je lahko imenovani abecednik iz 1786 ali kak drug, ki je izšel pozneje. L. 1820 npr. je bil v Sopronu natisnjen *Novi Abecedár Štefana Lülika*.

Gradual. — Tako ga imenuje Čaplovič, Šafárik pa: »Gradual ali pesmarica za evang. Slovence na Ogrskem, pred 1795.« Nato navaja po Čaploviču dobesedno, kar o knjigi piše Ambrosy, ter dodaja: »Po vsej verjetnosti so še starejši natisi te knjige« (80—81). — To je *Nouvi Gráduvál Mihaela Bakoša*, natisnjen v Sopronu 1789. Ponatisov ni bilo.

Mrtvečna pesmarica. — Čaplovičev podatek »Funeral« je Šafárik razširil v »Funeral ali pesmarica pri pogrebih za evang. Slovence na Ogrskem.« (81). — To so *Mrtvecsne peszmi*, stere szo szti sztári pism vküp pobráne, poboug-sane, ino na haszek slovenszkoga národa zdaj oprvics Na szvetloszt dáne, po S. S. P. S. (= Szijarto Stevani, Püconskom Skolniki). Stampane v Somboteli pri Sziesz Antoni vu leti 1796, str. 179.

Molitvenik. — Čaplovičev »ein Gebetbuch« je Šafárik imenoval: *Molitvenik za evang. Slovence na Ogrskem natisnjen*« (146). — Tudi to knjigo je priredil Štefan Sijártó: *Molitvi, Na sztári szlovenszki jezik obrnyene v Soproni 1797*. — L. 1820 pa je Mihael Barla izdal *Diktomszke versuske i molitvene knizsicze*. Čaplovič je gotovo mislil na prvega.

Ženitovanjska knjižica. — Tudi to imenuje Šafárik po Čaploviču »ženitovanjska knjižica za evang. Slovence na Ogrskem, natisnjena. (Vsebuje navadno voščila, vabila in pod., resno in smešno.)« Iz oznake vsebine vidimo, da je Šafárik knjižico vsaj po pripovedovanju poznal (86). Naslov knjige je: *Sztarisinsztvo i zvacinsztvo . . . v Soproni 1807*. — Neznani pisatelj se skriva za črkami S. L. D.²⁸ — Po mnenju Vilka Novaka bi to utegnil biti Štefan Lülík (pismeno sporočilo).

Videli smo, od kod je Šafárik dobil podatke o prekmurskih pisateljih in njihovih knjigah. Pozna 18 prekmurskih knjig in štiri ponatise, od teh 11 protestantskih z enim ponatisom in sedem katoliških s tremi ponatise. — Ne vemo, ali je Čop dobil pričakovano Čaplovičevo knjigo — vsekakor ga je razočarala, ker v njej ni našel »popolnih naslovov« del prekmurskih pisateljev, kakor je upal v pismu Šafáriku. Pisma, v katerih bi bil Čop pošiljal Šafáriku naslove prekmurskih knjig, ki jih pač ni mogel najti v Čaplovičevi knjigi, niso ohranjena. Zato si je Šafárik pomagal tako, da je naslove na podlagi vsebinske oznake knjig, sporočene v Čaplovičevem spisu, skombiniral s stalno se ponavljajočim dodatkom, v katerem je označeval njih jezikovno-kulturni izvor in namen. Da je res Šafárik sam sestavljal te približne oznake naslovov in da mu jih ni poslal

²⁷ Čaplovič, n. d. 83.

²⁸ V. Novak, *Neznani prekmurski tisk. ČZN XXIX, 1934, 153—154*. — Isti, *O izvoru prekmurskega »Starišinstva i zvačinstva«*. Slovenski etnograf XIII, 1960, 169.

Čop, določno dokazuje navedba Čaploviča med viri (poleg Čopovega rokopisa) na str. IV prvega dela Zgodovine . . . Posreden dokaz za to, da gradiva o prekmurskih pisateljih Šafáriku ni posredoval Čop še potem, ko mu je že bil odpisal svoj rokopis, pa je npr. tudi to, da mu ni sporočil — sicer bi bil to Šafárik gotovo vnesel v svoje delo — izida Košičevega prevoda Szalayeve madžarske slovnice 1833 (o čemer je Čopu pisal Vraz 24. I. 1934).²⁹

Čop je torej vedel le za tretjino knjig, ki jih omenja v svoji zgodovini Šafárik. Po vsem tem bo treba za prekmurski del slovenskega slovstva omejiti Čopov delež v tem delu.³⁰

Stanko Kotnik

PA Maribor

OD PRIMERE DO PRIMERJALNEGA ODVISNIKA

Postavili smo osnovno načelo, da mora jezikovni in slovnični pouk temeljiti na gradivu iz učencem znanih zaokroženih besedil. Še določneje rečeno to pomeni, da so nam izhodišče zanj predvsem zgledi v literarnih sestavkih, ki jih obravnavamo po bralnem načrtu. Vsakokratna osnova za obravnavo kake teme naj bi bilo seveda eno samo berilo.

Takšno načelo je nastalo iz odpora do precej tradicionalne metodične prakse, ko so bili posamezni jezikovni pojavi, zakonitosti, kategorije »razloženi« na vrsti najrazličnejših zgledov, dobljenih z vseh vetrov, iztrganih iz logične zveze, pogosto celo okrnjenih in seveda čisto nepovezanih. To načelo je v bistvu in smiselno pravilno, saj pojmuje jezikovne pojave življenjsko in funkcionalno, kljub temu pa ga moramo obvarovati prizvoka toge dogme, da ne bi pri poudarjanju zaokroženega besedila spet zašli v formalizem in s tem v drugo skrajnost.

Načelno je torej temeljno izhodiščno vprašanje jezikovnega pouka rešeno, žal pa praktično izvajanje in uresničevanje še hudo zaostaja. Res pravo skladnost teorije in prakse bomo dosegli šele takrat, ko bodo jezikovne vadnice nastajale ob berilih, ko bodo načrtno in dosledno gradile na leposlovnih sestavkih za isti razred ali ko se bosta oba učbenika v osnovni šoli mogoče celo zlila v enega samega, smiselno in organsko zasnovanega. Preden pa bomo dosegli to idealno stopnjo, bo treba rešiti še vrsto strokovnih, metodičnih in drugih vprašanj, med katerimi posebno jezikovno merilo (tudi v slovničnem smislu) pri izbiri in razvrstitvi beril za učbenik posameznega razreda ne bo na zadnjem mestu.

Vendar nas to spoznanje in trenutno stanje ne smeta zadrževati, da ne bi skušali narediti vsaj korak naprej po tej boljši poti. Sicer pa gotovo vsak razmišljajoči in zavzeti učitelj slovenščine tako ravna. Tudi če se ne posveča načrtnemu študiju beril posebej z vidika jezikovnega pouka, bo med priprav-

²⁹ A. Pirjevec, Iz korespondence Matija Copa. AZN I, 1939-32, 21.

³⁰ Tudi v svoji knjigi *Slovansky národopis* 1842 je Šafárik omenil prekmurske pisatelje Stefana Kúzmíča, M. Barla in njegov »Kancionale« — pesmarico iz 1823 in J. Košiča z njegovim prevodom madžarske slovnice 1833 v prekmursčino. Ker zadnjega ni v njegovi *Geschichte* . . . iz 1864; bi mogli sklepati, da rokopisa zanjo po 1842 ni več dopolnjeval.

ljanjem na razlago besedila ali celo sredi razlage same marsikdaj odkril, da se določeni sestavek kar ponuja za obravnavo tega ali onega jezikovnega dejstva, da je, bi rekli, kot ustvarjen za to.

Pomembno je, da takšno trenutno spodbudo tudi zares izkoristimo za boljše, skladnejše delo. Včasih je namreč jezikovna tema, ki smo zanjo tako »po sreči« našli prav ponazorovalno gradivo, že mimo in se naše veselje hitro precej ohladi, drugič spet glede na učni načrt še ne bo tako kmalu na vrsti, pa kaj radi odložimo nadaljnje premišljanje in obdelavo, dokler nam srečnega odkritja po malem ne zagrne spominska meglica. Zato je najmanj, kar naj takoj storimo, primerna pripomba na robu berila in posebna zabeležba v učni pripravi ter podrobnem učnem načrtu, da se izognemo pozabi. Tudi ni treba misliti, da kaže takšno gradivo izrabiti le za prvo razlago kakega jezikovnega dejstva — nasprotno, večkrat nam bo še dosti bolj prav prišlo za ponovitev in utrditev, ki jima časovno niso postavljene tako ozke meje!

Pri jezikovnem gradivu, ki nam ga ponujajo berila, bomo seveda mislili predvsem na obravnavo čisto določene, omejene učne teme. Pogosto pa bomo ugotovili, da vsebuje kar cel sklop snovi, in še z različnih predmetnih področij. To bo našemu delu samo v prid, saj bomo lahko zastavili dosti širše, naravno prehajali od znanega k neznanemu in povezovali v neprisiljeno celoto razne panoge. Znanje bo tako dobilo bolj zaokroženo podobo, bo trdneje prepleteno ter zato bolj življenjsko in trajnejše. Kako si to zamišljam, naj pokaže primer.

V sedmem razredu obravnavamo Tavčarjevo sliko *Šarevčeva sliva*. Med slogovnimi sredstvi v berilu izstopa eno, ki je za pisatelja tudi nasploh precej značilno. To je *primer a*. Učenci jo bodo hitro opazili, če jih le primerno napeljemo nanjo. Verjetno so jo teoretično vsaj malo spoznali že v šestem razredu med preprostimi metaforami (učni načrt).

Najprej bomo vse izrazite primere v berilu skupno poiskali in si jih izpisali. (Učenci naj si jih v knjigi na robu označijo z drobnou črtico s svinčnikom, da jih ne »izgubijo«.) Zaradi boljše preglednosti jih bomo izločili iz dolgih in zapletenih stavčnih tvorb, pri razlagi pa bomo seveda po potrebi upoštevali celotno besedilo in še sobesedilo. Tako bomo dobili na tabli sedem primer (eno bomo namenoma malo premaknili):

Kot jastreb je čuvala drevo.

Kakor plaha srna je planila k strešnemu tramu.

*Kakor opazuje boječ zajec izpod brinja po sledu prihajajočega psa,
tako je opazovala druge pri mizi.*

Bila je tenka kot šiba dobrovita.

(Otročaj) je oddirjal, kot bi ga bilo opikalo polno sršenovo gnezdo.

V dolu je šumela reka, kakor bi se togotila od najbesnejšega srda.

*Pred bornim človeškim bitjem je zaplesala krajina, kakor bi se bila napila
najmočnejšega vina.*

Ugotovili bomo, da primere rabijo za poseben način označevanja. En predmet primerjamo z drugim glede na neko značilno skupno lastnost ali podobnost in dosežemo s tem bolj živo, slikovito, nazorno predstavo.

Oglejmo si prve štiri zglede! Pisatelj v njih primerja junakinjo slike Meto po vrsti z *jastrebom*, s *plaho srno*, z *boječim zajcem* in s *šibo dobrovito*. Odločilnega pomeña je seveda vezni, primerjalni člen — skupna lastnost, ki dopušča ali izzove konkretno primero. V osnovi je izražen z glagolom oziroma povedkom

(je čuvala, je planila, je opazovala, bila je tenka), vendar je pisatelj primere večinoma izpopolnil še s prilastki ali drugimi dopolnili, tako da je podobe do kraja izrisal in bralcu odvzel domišljjski trud. Edino v prvem zgledu bi lahko dodatno podrobneje razčlenili, da gre pri čuvanju drevesa za izredno budnost in odločno pripravljenost na obrambni spopad — torej za lastnosti, po katerih Meto upravičeno primerjamo z jastrebom.

Od štirih primer zadevajo kar tri Metin značaj, njeno duševno stanje in iz tega izvirajoče ravnanje, le ena pa zunanjo podobo, vendar sledi ta šele kot nujna posledica vsega prejšnjega. Tako je pisatelj z dovolj preprostimi in domačimi primerami, ki jih je zajel iz narave, predvsem iz živalskega sveta, poglobljeno okarakteriziral svojo junakinjo in jo prikazal kot bitje, ki se je zaradi posebnega značaja, svojega položaja in odnosov v soseski in družbi čutilo ogroženo, odrinjeno in ponižano, a je kljub taki izpostavljenosti in nenehnim duševnim stiskam, ali prav zaradi tega, bilo tem bolj pripravljeno braniti svoj poštejni ponos in svoj obstoj. Ugotovitev, da nam pisec s primerami »odkriva svoj miselni in čustveni odnos do predmetov, ki jih opisuje« (D. Živković, Teorija književnosti), pa moremo razumeti tudi tako, da se v izbranih primerah zrcali hkrati Tavčarjev odnos do narave, njegov značilni posluš zanj in navezanost nanjo, ki ju je izpričeval tako s svojim življenjem (obiski rodne doline, lovska žilica, nakup Visokega, zadnje počivališče v prosti naravi) kot v svojem književnem delu (V Zali, Cvetje v jeseni idr.).

V doslej obravnavani skupini primer je šlo za bolj ali manj realno primerjavo obeh različnih predmetov prek skupne lastnosti, ki jo je v osnovi podal že skupni glagol oziroma povedek (Meta — jastreb: čuvala; Meta — plaha srna: planila, itn.). Pri takem načinu seveda ponovitev glagola navadno odpade in tudi Tavčar jo je uporabil le enkrat, ko je čutil potrebo, da primero do kraja nazorno in slikovito razvije (*kakor opazuje boječ zajec — tako je opazovala*; druge primere so skrajšane in slovnično govorimo o prislovnih določilih, gl. niže).

Bistveno drugače pa so ustvarjeni naslednji trije zgledi, in zanje zgornja opredelitev primere ni povsem ustrezna. V tem tipu ne gre več za dva različna predmeta primerjave, pač pa je dejanje ali stanje nekega predmeta razloženo ali ponazorjeno z drugim dejanjem ali stanjem, zato imamo ob istem predmetu nujno dva različna glagola (otročaj: *oddirjal — opikalo*; reka: *šumela — se togotila*, itn.; skrčitev z opustitvijo enega glagola ni mogoča, zato so te primere v bistvu stavčne). Ker so take primerjave v nekem smislu le pogojne, velikokrat celo irealno (neuresničljivo) pogojne, so pogosto s pogojnikom tudi izražene (v našem gradivu kar v vseh treh stavkih: *bi bilo opikalo, bi se togotila, bi se bila napila*). Srečamo pa seveda še drugačne tvorbe, a v pesniških primerah manj.

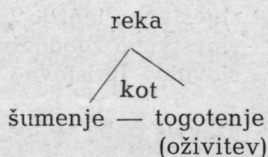
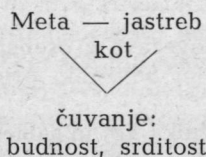
Posebne pozornosti sta vredni zadnji primeri. V čem se ločita od prejšnjih? V gornjih zgledih je bil predmet primerjave človek, tu pa uporabi pisatelj primero na naravi (reki, krajini), vendar tako — in to je posebnost — da jo oživi, poosebi. Gre torej pravzaprav za *dvojnometaforo* — za *oživitev* (poosebitev) in za *primero*. Toda celo tu sta dva odtenka izvedbe: šumečo reko poosebi šele v drugem delu, v primeri v ožjem smislu (kako mojstrsko sinonimno stopnjevanje: kakor bi se bila *togotila* od *najbesnejšega srda!*), medtem ko oživitev krajine smiselno prenese že v prvi del, v Metin blodni privid.

Že ta skromna razčlemba primer iz ene same slike nam je, mislim, nazorno nakazala prefinjeno bogastvo in značilno bujnost Tavčarjevega sloga. Po vsebini so izbrane primere skladno s tematiko preprosto stvarne, kar ljudsko vsakdanje, vendar jih je pisatelj premišljeno uporabil v taki zvezi in v takem prenosu, da je z njimi dosegel močen čustveni učinek in stopnjeval živost pripovedi.

V kolikem obsegu in na kak način bomo vse to, o čemer smo tu razpravljali, obdelali z učenci v osnovni šoli, je odvisno od raznih okoliščin. Ni se treba kar ustrašiti, da je preveč in preučeno. Važno je predvsem, da gradimo postopno, da je naša beseda v osnovi dovolj preprosta in dostopna (to ne izključuje rabe nekaterih strokovnih izrazov, ki jih moramo seveda pojasniti) ter da učenci sami miselno sodelujejo. Zmeraj pa nam bodi pred očmi temeljni namen našega početja: uvajanje v estetiko besednega izražanja. Učenci naj bi primere znali opaziti, jih globlje razumeli ter začutili njihovo vlogo, pomen, zadetost in pesniško lepoto. Če bodo pozneje kdaj ob pomnoženih izkušnjah dognali še to, kako se posamezni pisatelji ločijo tudi po primerah, da torej tudi te sodoločajo njihov posebni, osebni slog, bo smisel našega truda še poglobljen. Gotovo pa mora učiteljevo teoretično znanje zmeraj presegati tisto, kar bi rad dal učencem.

Ostane še vprašanje, kako bi primero na kratko grafično ponazorili. Bolj kot v običajni razporeditvi vseh treh členov v eni vrsti pride do izraza v trikotni upodobitvi. Z njo bi hkrati lažje prikazali in poudarili razloček med obema obravnavanima tipoma. Izbirati pa moramo seveda zadosti preproste in jasne zglede, da se ob zapletenih ne bi — zapletli. Primer iz našega gradiva:

V prvem delu obravnave smo si ogledali primere po vsebinsko-izrazni strani in zgradbi, torej kot slogovno sredstvo (literarna teorija), v drugem pa se bomo lotili slovnice. Pri preusmeritvi moramo biti nekoliko iznajdljivi in tudi potrpežljivi, ker učenci ne bodo takoj zadeli, kaj hočemo, ako seveda vprašanje ne bo zastavljeno preveč sugestivno.

Mogoče bo za izhodišče najboljše, če si primere v ožjem smislu najprej podčrtamo, torej: *kot jastreb, kakor plaha srna, kakor opazuje boječ zajec izpod brinja po sledu prihajajočega psa* itn. Tega seveda ne opravi učitelj sam, ampak rešujemo skupno, ob morebitnih različnih mnenjih pa se pogovorimo. Spotoma še brž doženemo, da vse primere uvajajo ali vežejo posebni vezniki — *primerjalni vezniki* (ime izpeljemo!). Poudarimo jih barvno.

Ko si znova skupno ogledamo podčrtane primere, bodo na vprašanje, ali opazijo kak razloček med posameznimi zglede (vendar ne vsebinskega!), vsaj najbolj pozorni in bistri učenci le zadeli pravo: ene primere so celi stavki, ločeni z vejico, druge pa ne. To ugotovitev hitro utrdimo tako, da stavčne primere podčrtamo z drugačno barvo in z isto močno označimo vejico. Razmejili smo dve vrsti stavkov — proste in zložene.

Naslednji učni korak ni posebno zahteven, saj gre za ponovitev znanega. Kako se vprašamo po primerah v prostih stavkih in kateri stavčni člen so? Za jasnejšo predstavo lahko naredimo to tudi pismo v obliki običajne razčlenbe (izpeljava s črto in vprašanjem). Odgovore poudarjeno povzamemo: primere so prislovna določila načina (kako?).

Po taki pripravi prehod na končni učni cilj ne bo več težak. Ogledamo si preostale stavke in doženemo, da gre za podredja. Kar je bil zgoraj člen, je tu cel stavek, odvisnik. Napišemo glavni stavek, potegnemo črto in postavimo vprašanje — vrsta odvisnika, ki sledi kot dopolnilo, je čisto jasna: nači-
novni, in to primerjalni, oz. stavčno prislovno določilo načina. Spoznanje le-tega pa je bil učni smoter slovničnega dela ure. Novi odvisnik takoj pridružimo vrsti že obravnavanih in pojasnimo, da se zanj običajno uporablja le kratki naziv *primerjalni*, ki prav dobro izraža njegovo bistvo.

Na koncu si je treba zapisati le še kratke povzetke, ki pa smo jih seveda ustno skupno utrjevali sproti (lahko smo si jih sproti kot delne povzetke tudi zapisovali):

1. Primere so posebno izrazno (slogovno) sredstvo. Z njimi predstavimo predmete ali pojave bolj živo, nazorno.

2. Zelo rad jih je uporabljal pisatelj Tavčar.

3. Primere uvajajo primerjalni vezniki: ko = kot, kakor.

4. Kadar je primera stavčni člen (prisl. dol. n.), ni ločena z vejico.

5. Primera je lahko tudi stavčna (cel stavek) — primerjalni odvisnik. Takrat je od nadrednega stavka ločena z vejico.

Poglejmo še, katera področja našega predmeta smo pri obravnavi povezali:

— slovstveno teorijo (stilistika — primera),

— slovstveno zgodovino (Tavčar, njegov slog, povezava z osebnostjo),

— slovnico (prislovno določilo načina, primerjalni odvisnik, primerjalni vezniki),

— pravpis (raba vejice, po potrebi tudi pisava veznika *kot* in samostalnika *primera*).

Vaje so mogoče raznovrstne: razširjanje primer v stavke in krčenje v člene (kdaj ne gre?), iskanje novih pri istem pisatelju ali pri drugem (in primerjava), zapisovanje domačih, ljudskih, tvorba samostojnih novih... In ob tem spoznanje, da je tudi vrsta primerjalnih odvisnikov, ki jih ne moremo šteti med pesniške primere.

Vesna Lamut
Ljubljana

STOPNJEVALNO ALI GRADACIJSKO PRIREDJE

Slovenska slovnica pozna pet vrst priredij: vezalno, ločno, protivno, vzroč-
no in sklepalno. Upoštevati pa bi morali tudi stopnjevalno priredje, bolj rečeno
stopnjevalno razmerje med členi priredja.¹ Obravnavamo ga lahko samostojno,

¹ Prim. J. Toporišič: Priredni odnosi v slovenskem knjižnem jeziku, JiS 1968, str. 184—192.

lahko pa ga pridružimo vezalnemu priredju. Primere za stopnjevalno razmerje med posameznimi členi priredja smo doslej prištevali v glavnem k vezalnemu priredju.

Stopnjevalno priredje je torej blizu vezalnemu. Vsebina enega členu priredja je razen v drugem lahko stopnjevana tudi v tretjem, četrtem . . . členu priredja, skratka — v stopnjevalnem priredju je razmerje med členi priredja stopnjevalno.

Če je stopnjevanje določeno po vidnem, jasno zaznamovanem načelu, to imenujemo lestvica. Če gre lestvica gor, je klimaks, če navzdol, pa antiklimaks. Pri klimaksu lastnost stopnjujemo navzgor, povečujemo, vrednost dodajamo, pri antiklimaksu pa odvezujemo, zmanjšujemo, lastnost stopnjujemo navzdol: *Globoko, / vse globlje se nam je zarezalo v dušo.* (Cankar)

V stopnjevalnem priredju uporabljamo v slovenščini naslednje veznike in vezniške besede:

1. *ne samo (ne le) — ampak (marveč, temveč) tudi*
2. *tako — kakor*
3. *ne — ne*
4. *niti — niti*
5. *tudi*

Najprej nekaj primerov za *ne samo (ne le) — ampak (marveč, temveč) tudi*: Na trgu je vsak dan več proizvodov; tudi takšnih, ki niso samo koristni, / *marveč tudi lepi za oko, veseli za srce.* (Kosmač) Naše mlade oči so zamaknjene strmele v prihodnost, naše prešerno upanje je s širokim zamahom zavrglo preteklost; pa ni zavrglo samo njenih zmot, / *temveč tudi vse njene večne lepote.* (Cankar) Niso bili pripeti škrici samo na hrbet, / *temveč čisto na ramo, / na desno in levo stran.* (Cankar) Ta primer je zanimiv, ker je pisatelj v drugem delu priredja spustil del vezniške besede, tj. *tudi*. Še drugi primeri: Godilo se ji je kakor tistim redkim, ki jih ni gnala v svet le misel na zaslužek, / *marveč tudi sla po življenju.* (Bevk) Zgledoval se je pri tem ne le na škofa Kacijanarja, / *marveč tudi na svojega vzornika, škofa Bonoma.* (Rupel) V hrvaščini naj bi izšli prevodi vseh Trubarjevih knjig *ne le v glagolici, / temveč tudi v cirilici.* (Rupel) Zanimivo pa je, da je tokrat Trubar napadel in pograjal *ne le papežnike. / temveč tudi lutske.* (Rupel) Zanimivo v zgornjih treh primerih je, da Rupel uporablja vedno samo vezniško skupino *ne le — temveč tudi* in nobene druge.

Še primer iz Trubarja: Nikdar poprej per nikomer, per obenim gostovanu oli povablenu se nej tulikanj dragih, sladkih mnogoterih jejdi inu riht kmalu naprej neslu inu postavilu koker zdaj, *nekar le samuč per žlahtnikih, / temuč tudi per purgarjih.* (Trubar) Ta primer iz uvoda v Noviga testamenta posledni dejl iz 1577 je zanimiv zato, ker Trubar uporablja *nakar le samuč — temuč tudi.* (Iz Bohoričeve slovnice vemo, da je *samuč samo + č in temuč temveč.*) Torej *ne le samo — temveč tudi*, namesto da bi vzel samo en del: ali *ne le* ali *ne samo — temveč tudi*.

So pa težave z dvojnimi veznikom *ne samo* (ali *ne le*) — *ampak tudi* (ali *marveč tudi, temveč tudi*). »V stari slovnici so bili taki vezniki uvrščeni v vezalno priredje, v Ss 1964 se o njih ne govori, ponazarjajo pa (kot v SP 1962) protivno priredje. Mislim, da to ni upravičeno niti v primeru, če ne priznavamo stopnjevalnega priredja (v tem primeru jih je treba uvrstiti med veznike vezalnega priredja)« (prim. JiS 1968, št. 6, str. 188).

Če taka priredja obrnemo, dobimo namesto *Ni zavrglo samo njenih zmot, /temveč tudi vse njene večne lepote* (Cankar) tole: *Tudi vso njeno večno lepoto je zavrglo, /ne samo njenih zmot*. Ali: *Ni bil samo brez očeta, /ampak tudi brez matere, kar dá Tudi brez matere je bil, /ne samo brez očeta*. S tem da stavke obrnemo, izgubimo del dvojnega veznika: *temveč, marveč, ampak* odpade, ostane pa *tudi* — *ne samo* (*ne le*).

Sedaj pa o veznikih *tako* — *kakor*. Primeri bi bili: Na mizo so postavili *take vode / kakor vina*. — Ta glagoljaški duhovnik je moral zaradi vere zapustiti *tako Istro / kakor Kranjsko*. (Rupel) Meja med vezalnim in stopnjevalnim priredjem ni jasna, v veliki meri je odvisna tudi od subjektivne analize. Stavke, kot je npr. *Na mizo so postavili tako vode, kakor vina*, bi lahko pojmovali stopnjevalno ali vezalno. Vezalno priredje bi bilo, če bi samo naštevali in pri tem ne bi stopnjevali vsebine prvega dela stavka. V našem primeru pa se lastnosti povečujejo, stopnjujejo, zato je to stopnjevalno priredje. Odvisno je tudi od sobesedila. Če se zamislimo v težke čase, npr. v strahote v taboriščih, kjer še vode ni bilo dovolj, kaj šele vina, vidimo, da je vsebina priredja stopnjevana.

Ker vemo, da lahko stopnjujemo navzgor ali navzdol, skušajmo obrniti stavke s klimaksom in dobili bomo antiklimaks (pri tem pa spustimo del veznika, tj. *tako*): Na mizo so postavili *vina / kakor vode*. V naslednjem primeru je vezniškemu paru *tako* — *kakor* dodan še poudarni členek *tudi*; s tem je stopnjevanje bolj poudarjeno: *Kakor* je Trubar svoje razmerje do družbenih prizadevanj kmeta uravnaval po nazorih nemške cerkve in zlasti po Lutru, / *tako* se je *tudi* glede drugih družbenih vprašanj držal luteranskih nauk. (Rupel)

Primeri za *ne* — *ne*: *Ne v življenju ni odrešenja, /ne v smrti*. (Cankar) Brez njega sreče zame *ni tu, /ne onstran jame*. (Prešeren) *Ne on, /ne deželni stanovci* niso mogli skriti svojega ogorčenja. (Rupel) *Ne straši moč viharja, /ne grom valov mornarja*. (Prešeren) *Zakaj srce ne pozna malenkosti/ in tudi ne paragrafov*. (Cankar) *Nismo se bali ne belih žena, /ne vedomca, /ne torklje*. (Cankar) *Zame ni bilo dneva več, /ne noči, /ne ur nisem štel, /ne minut*. (Cankar) To je primer za klimaks, saj ne stopnjujemo časa, temveč nestrpnost — pisatelj je vsako uro, vsako minuto bolj nestrpen.

In primeri za *niti* — *niti*: *Nihče ga ni bil niti tepel, /niti karal*. (Trdina) *Ni namreč niti brez srajce, /niti brez nogavic*, zato je zanj čuden, molčeč popotnik. (Pahor) *Nikogar ni doma, niti očeta, /niti matere*. (Cankar) *Niti mačeha hudobna, /niti sto sovražnikov*. (Župančič) *Morda le zategadelj, ker sem vedel, da niti kruha ni doma, /kaj šele črne kave*. (Cankar) V zadnjem primeru imamo namesto drugega *niti* — *zvezo kaj šele*; s tem je lastnost še bolj stopnjevana.

Z uvrstitvijo vezniških parov *ne* — *ne* in *niti* — *niti* so pravzaprav težave: »Breznik jih uvršča v »nikalno ločno priredje«:

Vi ne znate ne mene/ ne mojega očeta. /Dalm./

To bi bilo res le v primeru, ko bi šlo za odgovor na vprašanje ali poznate mojega očeta? Toda v tem primeru je sintaktična pretvorba dvojna:

1. namesto povednega stavka imamo vprašalnega in
2. namesto trdilnega stavka imamo nikalnega.

Najbližja pretvorba *ne mene/ ne mojega očeta* je *tako mene/ kot mojega očeta* ali *mene/ in mojega očeta*, zaradi česar postavljam take primere v stopnjevalno priredje« (prim. JiS 1968, 188).

Primeri s *tudi*: *Prebivalšča mojga stenam, /mirni je samoti znano, /tudi nepokoju mesta* ni novica, da jo ljubim. (Prešeren) Ubogi pregnanec je šel po

svetu brez denarja, /pa tudi brez tolažbe in upanja. (Trdina) Mařenka ni videla nikogar / in tudi nje ni nihče videl. (Cankar) Tresel se je on / in tresel sem se tudi jaz.

Ker je priredni odnos razen na ravni stavkov tudi na ravni stavčnih členov (npr. osebka, povedka) in njih delov, imamo seveda tudi tukaj lahko stopnjevalno priredje. Kjer *slana*, /*sneg*, /*toča* ne pada. (Prešeren) To je *grozno*, /to je *strašno*, /to je *skoro neverjetno!* (Kersnik) Minevali so tedni, /meseci, /leta. — Gledam *brezo*, /*smreko*, /*hrast*, tiho zamišljene v svojo rast. (Župančič) V teh primerih imamo stopnjevanje navzgor — klimaks. Osnova, podlaga je čas, drevo itd., potem lastnost stopnjujemo navzgor po moči, velikosti itd. — Lahko pa imamo tudi antiklimaks — stopnjevanje navzdol, tj. lastnosti zmanjšujemo: Nikoli nista bila sama in Francka si je želela, da bi *samo eno uro*, /*samo kratko minuto* slonela ob njem. (Cankar) Novi veri pa se je priključila *večina plemstva*, /*vrhovi meščanstva* / in *del cehovskega meščanstva*. (Rupel) Vse polno je pomaranč — o da bi eno imel, *samo eno*, /*ali vsaj pol*, /*ali vsaj tisti košček*, ki ga je bil v prahu izgubil otrok. (Cankar) Tukaj ste *kmetje*, /*polkmetje*, /*kočarji*, /*gostači*, /*delavci* / in *dninarji*. (Kvedrova) Pot se spenja in širi; že so daleč za mano *ulice*, /*uličice*, v prah in mrak potopljene. (Cankar) Zunaj je bilo *žareče*, /*bleščeče* poletno jutro. (Cankar) Pred *leti*, /*meseci*, /*tedni* bile so nedolžne in čiste (Golia)

Stopnjuje se lahko tudi s poudarnimi prislovi, kot so: *še bolj*, *skoraj*, *celo*, *povrhu še* itd.: Njen glas je bil *tih*, /*skoro pretih*. (Cankar) Joj, ti *nesrečni otrok moj* /*še bolj nesrečni oča tvoj*, ki kriv brezmejnega je zlega. (Gregorčič) *Danes ne*, ljubi gospod, /*danes nikakor ne*. (Kersnik) *Kruh* mi je vzel / *in še čast povrhu*. (Cankar) Bili so oboroženi z *mečem* / *in celo s puško*. (Rupel) *Veliko* je že bilo *bridkosti*, / *skoraj že dovolj*. (Cankar)

Stopnjevalno razmerje oz. okrepitev je seveda lahko dana tudi v pristavku ali vrinjenem stavku. Ta je v razmerju do tistega, kar pojasnjuje, okrepljen: *Vsega ima dovolj*, /*tudi denarja*, pa pravi, da je revež. — Odkar je šel po svetu, ga *nihče* ni več videl, /*tudi mati ne*.

AKADEMIJIN SLOVAR SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA

Jože Toporišič

Filozofska fakulteta Ljubljana

O ENO- IN VEČGLASNOSTI NEKATERIH BESEDNIH KATEGORIJ

Slovenske besede je glede naglasa načeloma mogoče deliti na take, ki naglas imajo (npr. *ôče*, *bràt*, *prositi*), in take, ki ga ravno nimajo (npr. *in*, *da*). Tiste, ki imajo naglas, pa spet lahko ločimo po tem, ali imajo enega samega ali pa dva (izjemoma tudi več). Tako vsaj misli (ali je mislila) večina slovenskih jezikoslovcev. Da ne bo treba verjeti samo na besedo, navajam: Š k r a b e c : »Navadno je naglašen v besedi in sam zlog, ki more biti dolg ali kratek. /.../ Na več zlogih se poudarjajo (besede), skrčene iz več prvotno samostojnih besedic (npr. *dòkàj*) in sestavljene brez veznega samoglasnika: *pólzêmljnik*, *pétsto*

létnica, devétdnévnic itd. V poslednjem primeru ima prvi naglašeni zlog tudi nekaj stavčni povdarek.« Breznik: »Nesestavljene besede in spojenke (npr. *hudournik, velikonočni, morebiti* itd.) imajo po en glas. Na več zlogih so poudarjene navadno le po *tujih* jezikih in *nanovo* narejene sestavljenske (npr. *prádôba, pôdoddélek* itd.)¹.« Podobno stališče je zastopano tudi v Breznik/Ramovševem Slovenskem pravopisu 1935² ter v Slovenskem pravopisu 1950, v katerem se navajajo npr. *cvílímóžek, zahvábílógca, klátivítez* ipd.³ to pa odseva tudi v Slovenski slovnici 1956 (in 1964): »Redno ima beseda le en povdarek. Vendar sta v nekaterih zloženkah sestavna dela še tako občutna, da poudarjamo oba: *prábábica, nàdučítelj, nèmogóče*⁴.« Moja knjiga Slovenski jezik (Zagreb 1961) prav tako navaja primere *pôdpredsédnik*⁵, *nèizrâbljen, prábábica, pétindvájseti, dvóglánsnik*.

V nasprotju s povedanim pa se je uveljavljala težnja, da se drugi (in tretji, kadar je) naglas za slovenski knjižni jezik sploh ne prizna. Domnevam, da je odpor zoper drugi naglas (v posameznih kategorijah) besed rasel razen iz dejstva, da ga ni lahko določiti, predvsem iz Breznikove misli, da gre v teh primerih le za vpliv tujih jezikov in za na novo narejene sestavljenske. Vsi pa vemo, da smo se tujemu in pogosto tudi novemu upirali večkrat kar mehanično, nagonsko, in da nismo preveč nepristopni za reševanje težkih problemov z metodo, da jih preprosto zanikamo. V tej smeri je res šel SP 1962. Tam na koncu poglavja *Poudarek* v drobno pisanem *Pomni*⁶ sicer še beremo: »Nekatere novejšje, knjižne zloženke imajo dva prava poudarka: *pánôga, pásónce*« (dejansko tu ne gre za zloženke, temveč za sestavljenske, in še to samo s predpono pa-), drugi tipi z dvojnimi naglasi pa se razlagajo bodisi, kot da imajo le stranski, torej nepravilni, dodatni naglas (prim: »Včasih pa dobivajo nekatere zložene besede še stranski povdarek, npr. *nèverjéten, nàjlépsi, górnjeavstríjski*. (Tak povdarek v slovarju večinoma ni zaznamovan.)«), ali pa se pišejo narazen (npr. *péš pót, pédenj člôvek*) oz. kar z enim naglasom (*bognasváruj, bogpomágáj*⁷, *južnoslovánski, literarnozgodovínski, narodnoosvobodílen*⁸, *nevoják, neslovéneec, kdóve, málokje, málokdo, vseêno, vsèkakor, vsèpovsod*⁹, in sicer včasih na dveh različnih zlogih (*bóge in bogvé*¹⁰).

Jezikoslovna in druga javnost ta načela, ki so pravopiscem velevala z večnaglasnostjo ravnati tako, kot je tu prikazano, ni imela priložnosti spoznati res utemeljena. Pravopisci so se — da povzamem — po vsem videzu odločili drugi naglas besed kratko malo odpraviti, in sicer tako, da so ga priznavali le za nekatere predpanske sestavljenske (v slovarskem delu pravopisa ob več predponah kakor v uvodu, kar bo posledica dejstva, da so posamezne črke po stari predlogi izpisovali, preden je bilo v uvodu formulirano opisano stališče), sicer pa ga prekvalificirali v stranskega in ga po večini ne zapisovali, spet pisali dubletno enkrat z naglasom na enem in drugič na drugem zlogu in končno napravili iz ene besede dve, kjer je le šlo. Od tu ni bilo daleč do sklepa, da drugega naglasa sploh ni. Natančno to stališče razodeva naglaševanje v poskusnem

¹ Oboje navedeno po knjigi Jezikovni pogovori II, Cankarjeva založba, Ljubljana, 1967, str. 120—135 (členek J. Toporišiča: Besede z dvema naglasoma; prvotno radijski pogovor jan. 1966).

² Pri posameznih predponah v slovarju.

³ V slovarju. Za to izdajo je odgovarjal še Fran Ramovš.

⁴ Str. 32 in 54. — ⁵ Str. 54 in 88. — ⁶ Str. 32.

⁷ Str. 75.

⁸ Str. 76.

⁹ Str. 77—78.

¹⁰ Str. 137.

snopiču slovarja slovenskega knjižnega jezika, ki ga je l. 1964 izdala SAZU. Tu imajo vse naglasne besede dosledno en sam naglas, torej tudi *ávtocesta*, *dvóbarven*, *béstseller*, *čézinčez*. (Le zapisovalec fonetičnega izgovora in tonemskega naglasa je dvojni naglas zapisal pri *avtocesti*, verjetno pod vplivom pisave narazen, tj. *ávto césta*, seveda pa tega ni storil pri *čéz in éz*.) Za tip *nádučítelj* v poskusnem snopiču sicer ni primera, toda če je mogoče zatreči drugi naglas pri *avtocesti* ali postaviti naglas na *dvó-* v besedah kot *dvobarven*, se ga pač ne bi bilo nič težje rešiti tudi pri *nádučítelju*. (To enonaglasnost besed kot *avtocesta*, *dvobarven*, *bestseller* je kritiziral že F. Jakopin v članku o poskusnem snopiču¹¹.)

Ko sem bil že po izidu poskusnega snopiča slovarja slovenskega knjižnega jezika kot zadnji med slovenskimi jezikoslovci vendarle pripuščen k nekaterim širšim sejam, ki so obravnavale profil novega slovarja in sem nato postal celo glavni poročevalec v njegovi pravopisno-pravorečni komisiji (kaki dve leti), sem pri zapisovanju naglasov v alfabetařij tega slovarja seveda zadeval ob odpor tistih članov pravopisno-pravorečne komisije, ki so — če se preprosto izrazim — v poskusnem snopiču slovarja uveljavili enonaglasnost slovenskega naglasnega besedja (v skladu z enako težnjo SP 1962). Apriorno zanikanje večnaglasnosti se je opiralo samo na jezikovni čut zanikovalcev, branilcu dvonaglasnosti (pri tem ga je podpiral J. Rigler) pa se je to enako apriorno prepovedovalo. Eventualni spodrsrljaji glavnega poročevalca pri določanju dvojnih naglasov (zadeva je res zapletena, zato so spodrsrljaji razumljivi) pa so se takoj jemali za argument proti večnaglasnosti sploh, medtem ko dejstvo, da je bila v mnogih primerih večnaglasnost vendarle evidentna in se je individualno celo akceptirala, niti malo ni moglo vplivati na vztrajanje pri tezi o enonaglasnosti vseh naglasnih besed.

Glavni poročevalec se je za večnaglasnost trudil odkriti jezikoslovna merila besedotvorno-pomenskega značaja. V tem smislu je zaradi delnega skladja celo z nazori SP 1962 o tem vprašanju vendarle dosegel to, da se je članom pravopisno-pravorečne komisije naložilo, naj poskušajo določiti dvojne naglase pri vseh besedah, ki se v alfabetařiju začenjajo z *anti-*, *bi-*, *dvo-*, *bio-* in *brez-*.

Ker pa je bila v opisanih razmerah potrditev takih meril nekaterim v komisiji očitno nezaželena oz. so se je strašili, je protivečnaglasna večina v komisiji skušala uveljaviti svoja stališča z občasno pritegnitvijo v pravopisno-pravorečno komisijo novega člana, nadejajoč se pač, da pri večnaglasnosti ne bo šel predaleč, saj je v kritiki poskusnega snopiča glede tega tako blago zapisal, da je »težko soglašati s samo enim akcentskim mestom pri nekaterih domačih in tujih zloženkah«.

F. Jakopin je potem na eni naslednjih sej pravopisno-pravorečne komisije res poročal o vprašanju večnaglasnosti. Pri tem se je, kolikor se spominjam¹²,

¹¹ JiS. 1964, str. 166.

¹² Sklicevati se moram samo na svoj spomin, ker mi je »upravnik Inštituta (SAZU) za slovenski jezik akademik prof. dr. Bratko Kreft« prošnjo, da bi mi dali na vpogled zadevni arhiv, ljubeznivo zavrnil z utemeljitvijo, »da ne gre individualno objavljati stvari, ki so bile zasnovane in izdelane za kolektivno delo, zlasti ne pred njegovim izidom«, pri čemer pa »pozablja«, da sta prav to v lanskem jeziku in slovstvu storila J. Rigler in S. Suhadolnik (kakor tudi že pred tem tudi podpisani). Tudi drugi argument upravnikov ni nič manj protiintelektualen: da mi namreč zaželenega gradiva ne morejo dati pogledati tudi zato, »ker so bile nekatere stvari, ki zadevajo vprašanje dvojnega naglasa, še spremenjene po (moji) odgovori sodelovanja« v tej komisiji, s čimer se mi daje na znanje, da si ne morem prilaistiti truda drugih, proti čemur moram najodločneje protestirati, ker sem izrecno želel videti samo gradivo iz tistega časa, ko sem bil glavni poročevalec pravopisno-pravorečne komisije uredniškega odbora za novi slovar jaz.

oprl na rusko učenje o večnaglasnosti, kot ga imamo razloženega npr. v knjigi Russkoe literaturnoe proiznošenie i udarenie (Avanesova/Ožegova)¹³. Tu se v poglavju Besede s stranskim naglasom srečujemo z naslednjimi spoznanji o stranskem naglasu: Stranski naglas imajo nekatere večzložne in zložene besede (primeri kot *samol'òstroénie*), potem sestavljenke z nekaterimi predponami tujega izvora (prim. *sùperoblóžka*) in sklopi, nastali z okrajšavo (prim. *Mòsutil'*). Tu tudi piše, da se stranski naglas v hitrejšem govoru lahko zgubi, zato pa se tem raje uveljavlja, čim bolj knjižne ali specialne so take besede in čim bolj pomensko občuteni so njih sestavni deli ter čim dalje od glavnega naglasa je mesto možnega postranskega. Na istem mestu so navedene tudi predpone, ki lahko imajo stranski naglas (*posle-, sverh-, arhi-, anti-, ul'tra-, super-, trans-, kontr-, pro-, de- in re-*). — Svoje mnenje je Jakopin podprl z listo primerov, ki bi imeli dva naglasa.

V debati, ki se je razvila, sta Suhadolnik in Bajec bila za omejevanje večnaglasnosti, dotlejšnji glavni poročevalec pa je na naslednji seji, ocenjujoč to rusko rešitev problema (ob Riglerjevem soglasju), oporekal mnenju, da bi bil drugi naglas odvisen od hitrosti govora ali od dolžine besede; pač pa sta sedaj Bajec in Suhadolnik evoluirala v tej smeri, da sta deklarativno sprejemala rusko rešitev dvonaglasnosti. Na naslednji seji je bilo nato na vrsti primerjanje besed, ki bi jim člani komisije po vsem tem dali po dva naglasa (namreč besede z *anti-, bi-* itd., kot je bilo zgoraj naštet). Zanimivo je, da si Suhadolnik in Bajec dvojnih naglasov sploh nista zaznamovala pisno, temveč sta se ob posameznih besedah odločala kar ustno sproti; Jakopin je tako listo sicer imel, je pa na podlagi omenjene kritike ruske rešitve tega problema svojo listo dvonaglasnih besed ustno razširjal. Gotovo ni zanimivo samo z zgodovinskega stališča, če tu objavimo rezultate tega primerjanja, in sicer kar v obliki pisnega sporočila, ki ga je pravopisno-pravorečni komisiji podal glavni referent (tu si je k sreči že začel delati dvojnike, tako da lahko citira). Tako je:

»Poročilo

o poizkusnem akcentuiranju besed iz I. dela slovarja (preverbi in prenomi *anti-, bi-, bio-, brez-* in *dvo-*).

Akcentuirali so Bajec (B), Tomšič (T), Logar (L), Rigler (R), Jakopin (J), Suhadolnik (S) in Toporišič (To.). Vsi razen Bajca in Suhadolnika so imeli pri seji zapise naglasa.

anti-: Takih besed je okrog 90. *Anti* so akcentuirali večinoma vsi (*ántide-mokrátičen* = tip A), kolikor ne gre za tip *antikrist*, v katerem se *anti-* ne občuti več kot »nasprotujoči« oz. »proti« in ima zato taka sestavljenka en sam naglas (tip B). V tipu B zveza *anti-* + x ne pomeni vsote iz *anti* in x, temveč je pomen bolj ali manj od take vsote odmaknjen, premaknjen, osamostaljen (*antikrist* = hudič, brezverec, *antiteza* = nasprotje).

To. je po tipu A akcentiral 65 besed. Takemu naglaševanju se je najbolj oddaljil S, ki 40 % teh besed naglašujejo po tipu B. Najbližji mu je bil v tem B, ki je po tipu B akcentiral 15 besed (od To. 65). S in B sta s takim naglaševanjem ostala pogosto sama, pri naslednjih devetih besedah pa se jim je pridružil še ali L ali R: *-alkoholen, -alkoholizem, -detonator, -febrin, -klerikalizem, -logaritmirati, -logaritmiranje, -paralelen* in *partijski*. — To. je s svojim naglaševanjem po tipu A ostal v manjšini (tj. štirje in več od sedmih so naglaševali po tipu B) v

¹³ Moskva 1960, str. 706—708.

naslednjih primerih: *-barbarus*, *-fašist*, *-fašizem*, *-fašističen*, *-gen*, *-klinala*, *-klor*, *-piretik*, *-semit*, *-semitizem*, *-semitski*, *-toksičen* (12 primerov). To bi sprejel po tipu B *-toksičen* in *-febrin*, za druge meni, da je mogoče naglaševati tudi po tipu A.

bi-: Besed je čez 50. To je akcentuiral po tipu A v 31 primerih; večino je dobil za 26 primerov. To je po tipu A akcentuiral tudi naslednje primere, pri katerih je ostal v manjšini: *-filaren*, *-karbonat*, *-labialen*, *-lingvizem*, *-sulfat*, *-sullit*. Najbolj se je od To. akcentuiranja oddaljil L (po tipu A ima samo 14 primerov), potem B (23 primerov). Samo trije so se odločili za tip B pri naslednjih besedah: *-fokalen*, *-kromat* (B s pridržkom), *-labial*, *-plan* (R omahujoč), *-sekstilen*. — To. bi se umaknil v primeru *-lingvist*. Za tehnične (kemijske) izraze bi bilo dobro vprašati pristojne.

bio-: Primerov je 36, v tip A jih je To. uvrstil 20 (enega od teh hkrati tudi v tip B). Razen v 4 primerih (*-cenoza*, *-tip*, *-nomija*, *-topologija*) se je z njim strinjal R, L pa v 13 primerih. Za tip A je To. ostal v manjšini pri: *-cenoza*, *-genetičen*, *-genetski*, *-geneza*, *-nomija*, *-tehnika*, *-tip*. Zadnjima dvema primeroma To. ne bi mogel pritegniti, za primere z *-gen-* bi se prej še informiral.

brez-: Do *brezkoristen* je kakšnih 70 enot (od *brezbrižnost* dalje so štete cele družine kot ena enota). To. je po tipu A naglasil 27 primerov. V naslednjih šestih primerih je ostal v manjšini: *-drevesen*, *-državen*, *-imenec*, *-imenski*, *-kompromisen*, *-kompromisnost*. To. sam je omahoval v naslednjih 7 primerih iz tipa A: *-bramben*, *-drevesen*, *-idejen*, *-imenec*, *-imenski*, *-izgledan*, *-končniški*. — Največkrat se je s To. strinjal R (samo pri *-jedern in -drevesen* ne), S in B ne v sedmih primerih, L ne v 18, T ne v 15, J ne v 10. To. je menil, da gredo v tip A tiste besede, pri katerih ima *brez-* pomen »sine«, v tip b pa tiste, pri katerih pomeni *brez* toliko kot »non habet«. V svojem prvem predlogu je To. skoraj vse besede z *brez-* pisal po tipu B. Zdi se mu, da je bilo prvo napačno.

dvo-: Pregledali smo do *dvoletnica*, kakih 97 besed (*dvojambor-* in *dvojezič-* vzeto kot samo po ena enota). To. je od njih akcentuiral po tipu A 90 primerov, po tipu B samo: *-bojen*, *-bojevalec*, *-bojevanje*, *-bojevati*, *-cevka*, *-gub*, *-jemka*, *-kolnica*. Od ostalih, tj. od *dvoletnica* dalje, bi naglaševal po tipu B še: *-liččen*, *-ličnež*, *-ličnik*, *-pičje*, *-rezen*, *-spev*, *-umen* (cela družina), *-živka* (cela družina). — Pri zloženkah z *dvo-* so bili akcentuirajoči zelo neenotni. V najmanj primerih se je od To. oddaljil R (17-krat: *-doben*, *-dobnost*, *-domen*, *-domnica*, *-domnost*, *-glav*, *-govor*, *-klopnik* (?), *-kolni* (?), *-kolesen*, *-kolesnik*, *-kovinski*, *-krak*, *-krovnik*, *-krožen*, *-krp* (?)). S se je oddaljil od To. čez 60-krat, B 48-krat, T 45-krat (4-krat z omahovanjem), J 40-krat (30-krat z omahovanjem), L 32-krat (10-krat z omahovanjem). Večinsko so se odločili proti To. tipu A v 33 primerih; pri tem je bil R z večino v 11 primerih. Zanimivo je, da čim dalj so akcentuirali, tem redkeje so se odločali za tip A. — Stvar bi bilo očitno treba raziskati (zloženke s števnikom!).

Na koncu te seje je S na lastno iniciativo predlagal, da J predloži seznam vseh tistih besed iz alfabeta A-D, ki bi jih po njegovem (tj. J) bilo treba pisati z dvema naglasoma. Ta spisec je Jakopin nato res predložil, sodeč po zapisniku seje, s komentarjem, svoj lastni predlog pa je sedaj formuliral tudi Bajec. (Oboje mi, žal ni dostopno.) Glavni poročevalec pa je s svojim kritičnim nastopom dosegei to, da se je tudi referat o večnaglasnosti spet poveril njemu, in sicer s konkretno nalogo, da gl. por. svoj predlog razširi, utemelji in preskusi. Glavni poročevalec je nato res predložil naslednje poročilo:

Zloženke

Samostalnik: Samostalniške zloženke imajo en sam naglas, če je vsaj en člen podstave glagolski ali pridevniški ali zaimenski: *krvotòk, bakroréz, zlorába, pisononóša, smrdokávra, klečeplád, krivokljún, praznoglávec, svojeglávka, babjevérstvo, četverokótnik, petošólec, samokólnica*.

Če sta oba dela podstave samostalniška, imajo zloženke redoma po dva naglasa, če se zloženosti zavedamo (*živínozdravník, kínodvorána, ávtocésta, ávtogaráza, bákrotiskár, alúmosilikát*). Če se zloženosti ne zavedamo, je naglas en sam: *drevorèd, delokróg, kolodvòr, nosoróg, slavolók, glašovír, vinógrad, strahopétec*.

Zloženke z glavnim števnikom v prvem delu imajo po dva naglasa: *dvòbòj, ènodejánpka, dvóstòlp, dvójábornica*. Isto velja za tuje števnikke (*bíseksuálnost*).

Zloženke iz prirednega odnosa se ravnaajo po splošnih pravilih: *klečeplád = krvotòk, júgozahòd = živínozdravník*.

Vse to velja tudi za na pol zloženke, tj. besede, nastale iz dvodelne podstave, toda brez tipičnega veznega samoglasnika (o, e ali i).

Pridevnik: Kar je rečeno za samostalnik, velja tudi za pridevnik: *bistrogled, glavobóljen, tresopèt, vrtogláv, odkritosččen, novoléten*. Za pridevniki kot *črnogláv* in *kratkonóg* so šli še *kozogláv, kozonóg, trmoglav* ipd.

Po dva naglasa imajo zloženke, pri katerih je prvi del nekak prislovni atribut: *cerkvénoupráven, družbenoekonómski*. Prim. še *sívovzelèn* in *tèmnómóder*. Pri takih zloženkah sta oba dela podstave gotovi besedi. Prim. še *óbčeko-rísten, óbčenoveljáven* ipd.

Zloženke z glavnim števnikom v prvem delu imajo načeloma po dva naglasa (*dvójeziččen, dvóspòlen, ènospòlen*), le če je pomen sestavin zatrt, je naglas en sam (*enoglášen = složen, ubran, dvolíčen = neiskren*).

Sestavljenke

To so besede z obrazcem predpona + x v dejanskem besedotvornem postopku. Sestavljenke so torej samo tiste, ki so res nastale z dodajanjem predpone že gotovi podstavi ali pa so te vrste predpono zamenjale (izključeni so torej primeri kot *primorje*, nastali iz zveze *pri mor + je*).

Samostalnik: Samostalniške sestavljenke imajo po dva naglasa: *prábábica, pákristál, pòdsekretár, náđčlòvek, prèdtelovádec, mèdvladár, sòmeščàn, ràzkrájlj, prótikandidát, ántikadénca, pólkadénca* itd. — Tam, kjer se je zavest o sestavljenosti izgubila (lahko tudi na podlagi zelo pogostne rabe), je en sam naglas: *antikrist*. O tem glej /.../ moje prejšnje poročilo o dveh naglasih. — Posebne težave so pri sestavljenkah le v zvezi s predpono *ne-*. Tudi ta je naglašena, če gre res za sestavljenke, ne pa za »predložne« izpeljanke. Take sestavljenke z naglasom na *ne-* so v predikatu zanikane: *kdor ni vojak = névojak; tako še nèslovéneec, nèkovína*. *Ne-* ni naglašen, če je pomen sestavljenke premaknjen in torej ne gre za zanikanje nezaničanega pomena: *nemóč = slabóšt, nevólja (= neprilika), neprílilka (= težava)*.

Pridevnik: Prave stare sestavljenke so imele naglas na predponi: *ózelen, ósiv* ipd. (Primeri kot *ohlápen naglúšen* ipd. so izpredložne zveze, kot dokazuje tudi to, da samostojnih besed tipa *glúšen* v jeziku ni.) V sedanjem času imajo prave sestavljenke po dva naglasa, torej predpono naglašeno kot pri

samostalniških sestavljenkah: *pòjesénski, pòantični, prèdčlovéski, prèdporódni, prèdnápét, prèdležéči, prótiklerikálen, čèznáváden, čèzzadósten, prékonaráven, mímobežéči, mímonarávni*. Tako tudi predpona *naj-*; *nàjlépši* itd. — Če predpona *ne-* zanikajo pomen pridevnika (podstave), pred katerim stoje, je predpona tudi pri pridevniških sestavljenkah naglašena: *nèrjavèč, nèstár* ipd. Če zveza *ne-* + pridevniška podstava pomeni kaj drugega kot pravkar omenjeno, pa predpona *ne-* ni naglašena: *neúmen* (= bedast), *neslán* (= tudi 'premalo slan', kot kaže primer 'čisto neslan'). — To o predponi *ne-* velja tudi za prislove, izpeljane iz pridevnikov: *nemálo* (= precej ali močno), *nedávno* = pred kratkim, toda *nè málo, nè dávno* z dobesednim pomenom.

Zaimki: Je v redu, kakor je v pravopisu, ni pa skladnosti med pravopisom in slovnico 1964 na več mestih.

Glagoli: Glagolske sestavljenke imajo le po en naglas. Izjema so tiste, ki jih v novem času delajo npr. s predpono *pred-*: *prèdnápéti* (pomen predpone *pred* je v takih primerih prej). Predpona *ne-* je naglašena le pri gl. *nèčem, ni-* pa v *nísem in nímam*. V zvezi *ne bi* je varianta naglasa *nè bi* poleg *ne bi*.

Sklopi

Samostalnik: Naglas sklopov je odvisen od tega, kako so bile naglašene njegove sestavine v govorni verigi, iz katere dela sklop nastane. Če imajo sestavine sklopa nepredvidljiv pomen, je v sklopu ohranjen en sam naglas: *boglónaj, neprídiprav, očenáš, póldan, némanič, pólčas, vbógajme, polotok* ipd. Isto se vidi iz pozdravov: *dobro jútro, dober dán* ipd.

Če so pomeni iz sestavin predvidljivi, imajo sklopi toliko naglasov, kolikor so jih imele njih sestavine v govorni verigi: *pólmésec, pólpretéklost, pólbóg, póltón, bógpomágaj, péšpót, prhpogáča, čfnbél, fígamóz, pédenjčlôvek* ipd.

Zloženke brez veznega samoglasnika imajo po en naglas: *ničvédež, ničvrédnež, trinóžec*. Včasih bi človek omahoval: *štírilétec* ali *štírílétec*?

Pridevnik: Pri teh gre večinoma za zloženke brez veznega samoglasnika. Kot take imajo en sam naglas, če imajo kako glagolsko sestavino: *bogaboječ, bojažêljen, častižêljen, častihlépen, častivréden, dobrodôšel, sebeljúben, vsemogóčen, vsevéden*).

Isti tip besed z glavnim števnikom v prvem delu (ali ločilnim) ima po dva naglasa: *dvádnéven, dvélétni, obákrájen, trídánski, trílétén, štírigláv, štírínogát, štírinóg, dvanájstléten, desétdnéven*. Isto je, če je prvi del prislov: *mánjvrédén, večléten, póldrúgi, póldeséti, póluvédrn*. — O pridevnikih tipa *svétlorumèn* je bila beseda že pri zloženkah. Da imajo po dva naglasa sklopi *črnožólta* (zastava), po tri pa *bélo-módro-féča* (zastava) ali *rúsko-slovénsko-madžárski* slovar se razume samo ob sebi. Tip *gluhoném* ima seveda en sam naglas čisto po pravilu (pridevniški element vsaj v enem delu).

Zaimek: Po dva naglasa imajo zaimki *mársikatéri* itd. (*málokákšen, rédkokdó*). Sklopi s *koli* imajo po dva ali pa en naglas: *kdórkóli, kdorkóli*.

Prislovi: Za tipe, omenjene pri zaimku veljajo ista pravila: *málokdàj, rédkokjé*.

Števniki: *énájst, dvanájst* itd. do *devetnájst*, vendar tudi *énájst* itd. oz. tudi *énajst*. Sicer: *trideset* itd. do *devédeset, pétindvájset*, ter *stó, dvésto, dvá tisoč*. Za vrstilne števnike: *énájsti, devétintrideseti, devédeseti, dvéstóti, dvátisoči, stódváindevédeseti*.«

Ko je ta predlog za večnaglasnost glavni poročevalec napravil, je bil oddan članom pravopisno-pravorečne komisije okrog božiča 1965. Ker je njegov avtor takrat na radiu razpravljajal o nekaterih problemih slovenske slovnice in ker nikakor ni želel, da bi se dokončno odločanje o tem spet odložilo za nekaj mesecev, kot se je bilo pred tem že enkrat, je problematiko večnaglasnosti razprostrl v januarskem jezikovnem pogovoru radijski javnosti. V drugi polovici jan. 1966 je nato z Jakopinom razširjena pravopisno-pravorečna komisija ta osnutek načelno dokončno sprejela in po preizkusnih akcentuiranjih alfabeta-rinja je glavni poročevalec dobil nalogo, da formulira tisti del uvoda v novi slovar, ki se nanaša na branje naglasov v slovarju. Da pa bi prebredli težave v zvezi z neenotnim zaznamovanjem t. i. dvojnih naglasov (predvsem pri besedah s števnikom v prvem delu podstave) in da bi si zagotovili potrebno širino v presojanju in sprejmanju tega vprašanja, so člani komisije sprejeli stališče o neobveznosti prvega naglasa v nekaterih besednih kategorijah. V prvi formulaciji je to poročilo glavnega poročevalca naslednje:

»Naglasno mesto je pri dolgih zlogih zaznamovano znamenjema /' in /', tj. z ostrivcem in strešico, pri kratkih s /' /, tj. s krativcem. Naglasna beseda ima večinoma eno naglasno mesto, npr. *děbel*, *deběla*, *odhòd*, lahko pa tudi dve, npr. *ávtočésta*, le redko tudi po več, npr. *stópétintrídeseti*. Prvega naglasnega mesta nekateri ne realizirajo v naslednjih primerih:

1. pri samostalniških in pridevniških zloženkah, katerih prvi del je glavni števnik ali prislov: *dvójádrnica*, *dvólastník*, *dvódnéven*, *dvódélen*, *póltón*, *čétstolétén*:

2. pri zloženkah, ki jih lahko izvajamo tako iz podstave z dvema samostalnikoma kot iz podstave in samostalnika in glagola: *živínozdravník*, *bákro-tiskár*;

3. pri strokovnih izrazih duhovnih disciplin tipa *ástrofízika* (podstava iz dveh tujih samostalnikov (po zgledu *astrologíja*);

4. pri pridevniških zloženkah z vrstilnim števnikom v prvem delu podstave: *drúgorazréden*;

5. pri sestavljenkah v tistih primerih, ko se izgublja predvidljivost pomena iz vsote besedotvornih prvin: *ántifašíst*.«

Dokončno odobritev je dobilo to besedilo ob upoštevanju že prej poudarjene nepredvidljivosti pomena iz besedotvornih sestavin in s stilistično strnitvijo nekaterih točk ter z izrecno omembo pojmovnega izrazja modernih strok v tej obliki (pozneje se je dodala samo še pripomba, da gredo med take primere tudi zloženke iz priredne zveze, tj. tip *ávstroógrski* ali *júgovzhòd*, če so skupaj pisane, kar v drugem jeziku pomeni, da besedotvorne sestavine ne dajejo več čiste pomenske vsebine izrazov):

»Naglasno mesto je pri dolgih zlogih zaznamovano z znamenjema /' in /', tj. z ostrivcem in strešico, pri kratkih z /' /, tj. s krativcem. Naglasna beseda ima večinoma eno naglasno mesto, npr. *děbel* — *deběla*, *odhòd*, lahko pa tudi dve, npr. *ávtočésta*, le redko po več, npr. *tristosédemindevédeseti*. Prvega naglasnega mesta pri besedah z dvema naglasoma nekateri ne realizirajo v naslednjih primerih:

1. pri zloženih samostalnikih in pridevnikih, katerih prvi del je glavni števnik ali količinski prislov: *dvójádrnica*, *bílingvízem*, *dvódnéven*, *póltón*, *dvódnéven*, *čétstolétén*;

2. pri zloženih samostalnikih in pridevnikih z vrstilnim števnikom v prvem delu podstave, če se sestave zavedamo: *drúgokategórník, trétjekategórník, drúgorazrédén, drúgoinstánčén*;

3. pri zloženkah, ki jih lahko izvajamo tako iz podstave z dvema samostalnikoma kot iz podstave iz samostalnika in glagola: *živínózdravník, bákrotiskár, áerolék*;

4. pri imenih znanstvenih in tehničnih disciplin in njih pojmov, če podstava sestoji iz dveh tujih samostalnikov ali pridevnikov: *ástrofízika, biogénéza, artêrioskleróza, héterosilábičén, héteroseksuálen* (po zgledu na *astrologija, biologija* ipd.);

5. pri sestavljenkah v tistih primerih, ko se izgublja predvidljivost pomena iz vsote besedotvornih prvin: *ántifašíst* (po zgledu *antikríst*).

Vse to velja tudi za izpeljanke iz takih podstav: 1. *bílingvístičén, četítstolétén*; 2. *drúgokategórníški, trétjerazrédnost*; 3. *živínózdravníški, bákrotiskárski*; 4. *ástrofizikálen, héteroseksuálnost*; 5. *ántifašístičén*.«

S tem rezultatom je bilo to več kot polstoletno prizadevanje za spoznanje večnaglasnosti v slovenskem knjižnem jeziku za takrat zaključeno in upamo, da ne v škodo slovenskemu jezikoslovju in slovarju slovenskega knjižnega jezika, ki ga pripravlja akademija in njega prvi del napoveduje že za spomlad. Bralci novega slovarja bodo sedaj lahko ugotovili, kakšen odraz je vse to našlo v konkretnem zapisovanju naglasa posameznim besedam; tako jim bo lažje pravično soditi.

Zapiski, ocene in poročila

VREDNOST KABINETNEGA POUKA

Marsikdo bi utegnil misliti, da ima kabinetni pouk večji pomen za take predmete, kot so matematika, fizika ali kemija, kakor pa morda za slovenski in tuji jezik, za zgodovino ali zemljepis. Vendar ima od pravega kabinetnega pouka korist prav vsak predmet. Učenci se skoraj hitreje privadijo nanj kot učitelj. Niti malo jih namreč ne moti, da se od ure do ure selijo v drugo učilnico (kabinet) in da nimajo svojega razreda, v katerem bi bili »doma«. Če vlada na šoli primerna disciplina, se v odmoru učenci brez vsakega zamujanja razvrste v prave učilnice in pouk teče normalno dalje.

To je zunanja, popolnoma formalna, pa vendar nujna stran tako imenovanega kabinetnega pouka. V primerjavi s staro razredno in novo kabinetno obliko bi zaradi kakovosti pouka vedno bolj zagovarjala drugo kot prvo. Razumljivo pa je, da si jo lahko privoščijo samo nove šole, ki so že grajene s tem namenom, da dobi svojo učilnico vsak predmet, ne pa vsak razred.

Dobra stran kabinetnega pouka je v tem, da ima vsaka učilnica na voljo vse učne pripomočke za ponazoritev snovi. Tako ima na primer učilnica za slovenski jezik celotno zbirko diafilmov, diaprojektor (episkop), gramofon, magnetofon, magnetno tablo, flanelograf, priročno knjižnico, razne reprodukcije, zemljevide, slovstvene albume in drugo. Ti pripomočki so vedno pri roki, ni jih treba od nikoder prinašati in nikamor odnašati. Rabita jih oba: učitelj in učenec. Pouk postane živahen. V učilnici se učenci ugodno počutijo:

- Kabinetni pouk mi je všeč. V vsaki učilnici doživimo kaj novega.
- V učilnici za slovenski jezik se počutim zelo domače.
- Ta učilnica je od vseh najbolj čista. Zdi se mi kot lepo opremljena soba.
- Slike pisateljev na steni in na panoju dokazujejo, da smo prišli v nov svet.
- To uro bomo spoznavali književnost in materin jezik.

Povečana pozornost je gotovo velika vrednost kabinetnega pouka. Na magnetni tabli in na flanelografu lahko iz ure v uro menjavamo slikovni material, ki ga prinašajo v šolo tudi učenci, ne le učitelj. Primer: ob 50-letnici Cankarjeve smrti so šolarji nosili v učilnico zelo veliko izrezanih slik in člankov iz različnih časopisov in revij, ovitke Cankarjevih knjig ter razglednice. Veliko tega smo pritrdili na magnetno tablo in se štirinajst dni vedno spet vračali k Cankarju — človeku, umetniku, proletarcu, socialistu. Drug primer: kulturne zanimivosti iz časopisov, napovedi založb, pisatelji-nagrajenci, natečaj jugoslovanskih pionirskih iger, drobne zanimivosti iz prevodne književnosti ali iz kake statistike žive na flanelografu po nekaj dni. Vse to pa spet zamenjajo shematični prikazi za vrste priredij, stavčne člene, besedne vrste, narečja in drugo.

Tudi zemljevidi imajo v kabinetni učilnici svoje mesto. Po večini so to zemljevidi, ki jih mora slavist izdelati sam, če hoče kako snov posebej ponazoriti (narečja, indoevropski jeziki, slovstveni poučni izlet itd.).

Diaprojektor in magnetofon sta učili, ki prav gotovo sodita v učilnico za pouk slovenskega jezika. Na magnetofonskem traku ima slavist posnete radijske šolske ure, rabi pa ga tudi pri govornih vajah. Ob diafilmih ponavlja, poglablja ali pa razlaga učno snov. Podobno je tudi z episkopom. Na platno projicirana slika zajame učence že s svojo velikostjo. Ob lepi barvni reprodukciji lahko preizkušamo njihovo izrazno sposobnost.

Izobraževalno vlogo ima tudi priročna knjižnica, brez katere si kabinetnega pouka za slovenski jezik kar ni mogoče predstavljati. Vanjo sodijo najbolj potrebne knjige, razne pesniške zbirke, učbeniki, kaka enciklopedija in slovarji. Na polici te knjižnice mora biti nekaj izvodov SP ter slovarja tujk. Sem sodijo tudi knjige, ki so za učenca osnovne šole sicer bolj informativnega značaja, pa je prav, če jih pozna: Življenje besed, Slovenščina za Slovence, Slovenski knjižni jezik itd. Od leposlovnih knjig morajo biti takoj pri roki življenjepisni romani (o domačih pisateljih), razne izdaje slovenske slovstvene zgodovine, faksimile Prešernovih Poezij in še kaj. Vse to pa ne sme biti samo okras prostora, ampak morajo učenci tudi uporabljati.

Zdi se mi, da je na naših šolah premalo živega stika s knjigo. Pri fiziki, kemiji, biologiji, tehničnem pouku ima učenec ves čas nekaj v roki — preparat, model, herbarij — pri pouku slovenskega jezika pa ostaja vse preveč praznih rok. Kabinetni pouk mu daje nekaj priložnosti, da se s knjigo bolj intimno sreča. Toda knjigo mu moramo dati v roke. S sten, s flanelografa, z magnetne table vdira vanj svet nazornosti. Ob plošči lahko dojame lepoto pristne ljudske pesmi. Če se v učilnici počuti domače, odpade z njega šolska mora. Sproščen laže sprejema nove vtise. K temu kabinetni pouk kar precej pripomore. Vsaka učilnica je druga dežela. Otrok pa ima spremembo rad. Če mu dovolimo, da to deželo tudi sam raziskuje, je toliko bolje. Vse, kar bo odkril sam, bo imelo zanj večjo vrednost, kot pa če mu stvari posredujemo že v zadnji dognani obliki.

Kabinetni pouk zahteva od učitelja drugačno metodo dela. Prva in ne majhna novost je že v tem, da prihajajo učenci k njemu, ne on k njim. To je posebno občutje, ki ga zelo dobro poznata oba: učenec in učitelj. Slavist se mora zavedati, da je tudi njegova učilnica delovni prostor, ki je za razliko od naravoslovnega kabineta projiciran v nekoliko bolj duhovno, zdaj konkretno zdaj spet abstraktno območje. Ker je bilo iz epruvete v epruveto prijetno prelivati rdečo, modro in brezbarvno tekočino, mora tudi učitelj slovenskega jezika poskrbeti, da učencem pri njem ne bo dolgčas. Vsaka ura mora biti metodično premišljena in snovno dobro pripravljena. To pa zahteva kar precej razmišljanja. Vsekakor morajo biti učenci tudi v našem delovnem prostoru aktivni. Aktivnost dosežemo najlaže s ponazorili. Učenci ne smejo biti samo molčeči poslušalci. Svoja zapažanja morajo sproti registrirati — ugotavljati morajo in spraševati. Učiteljeva vloga je še vedno glavna, toda oder postaja živahno križišče različnih mnenj, lahko tudi zelo neumnih, primitivnih in smešnih. Poglavitno je, da učenec misli, da si upa odpreti usta, da sam od sebe seže po pravopisu, da ga zanima, katera knjiga je nazadnje izšla, da predlaga kako novo obliko učne ure in na koncu vseh koncev: da se mu ne zdi prav nič nezaslišanega, če mora učitelj reči — tega pa ne vem.

Kabinetni pouk prisili učitelja in učenca k razgovoru. Pri tem pa se slavist ne more in ne sme zanašati na improvizacijo. Novi način pouka mu daje veliko možnosti za živahnejše posredovanje snovi, pripravi na pouk pa se ni mogoče izmakniti.

Berta Golob
Osnovna šola Preddvor

Izbrano delo L. N. Tolstoja, ki je v letih 1966—1967 izšlo v desetih zvezkih pri DZS, je uredništvo obogatilo še z enajstim in dvanajstim zvezkom — življenjepisno monografijo znanega francoskega romanopisca, dramatika in življenjepisca Henrija Troyata*. Objava znanstvenega življenjepisa kot ene od najpopularnejših oblik preučevanja in pojasnjevanja umetniških del in prikaza njihovega ustvarjalca je ob izdaji, ki je namenjena najširšemu krogu bralcev, izredno domiselno dejanje, še posebej zato, ker delo Henrija Troyata odlikujejo preudarna psihološka analiza, sproščena ironija in bleščeč stil, značilnosti pisateljevih romanov, ter znanstvena natančnost in objektivnost, ki se prej naštetim kvalitetam pridružita v njegovih življenjepisnih prikazih ruskih klasikov, A. S. Puškina, M. J. Lermontova in F. M. Dostojevskega. Monografija Henrija Troyata je svojevrstno dopolnilo izbranih del tudi zaradi tega, ker je v njej navedeno mnogo zanimivih in pomembnih mest iz Tolstojevega dopisovanja, iz spominov in še posebej dnevnikov, ki so po sodbi Viktorja Sklovskega sicer dokumentarčni, »vendar pa že do take mere analitični, da so tako rekoč že romani«.¹ Slovenski bralec je torej z monografijo *Tolstojevo življenje* dobil dovolj izčrpn pogled v intimni del Tolstojevega pisanja, sama izdaja *Izbrana dela* pa je tako skoraj dosegla zaključenost celote.²

In če smo že omenili številna mesta s Tolstojevimi besedili, moramo kot prvo značilnost monografije Henrija Troyata omeniti zvestobo konkretnim dejstvom. V ospredju avtorjeve pozornosti so življenjska dejstva. Črpa jih iz zapisov Tolstojevih sodobnikov, iz pisateljevih avtobiografskih spisov in njegovih umetniških del. Pred bralca kopiči naravnost ogromno gmoto podatkov, razporejenih po strogem kronološkem redu.³ Vendar je ta kronologija daleč od kakršnekoli shematičnosti. Tolstojeva življenjska pot je razčlenjena na podlagi realistično ugotovljenih življenjskih dominant.

Prvo obdobje Tolstojevega življenja, od rojstva do odhoda na Kavkaz aprila 1851, obravnava prvi del, ki nosi značilen naslov *Osnovne misli*. Henri Troyat v njem kaže razvoj Tolstojeve osebnosti od otroštva, preko deštva in mladenišтва do prvih let zrele dobe. Ker se obravnava obdobje po snovi in časovnem razponu v precejšnji meri ujema s tematiko in časovnim razponom Tolstojeve avtobiografske trilogije *Detinstvo, Detstvo in Mladost*, je razumljivo, da je ta trilogija Henriju Troyatu bogat vir lastne raziskave. *Detinstvo, Detstvo in Mladost* pa so zanj tudi vzor, ki ga je tako prevzel, da vsaj delno sledi Tolstojevi metodi — postopnemu analitičnemu prikazovanju, kako se človeško bitje vključuje v svet stvari in ljudi. Kakor Tolstoj tudi Troyat širi vidno področje od zibelke in sobe do hiše, prekorači meje domačije in navsezadnje zajame ves veliki svet. Navezanost na Tolstojeve avtobiografske spise je tu in tam tolikšna, da avtor včasih kar dobesedno navaja ali prosto obnavlja nekatere odlomke iz Tolstojevih del.⁴ Toda Tolstojevi besedi se ukloni samo takrat, kadar je njena dokumentarčnost popolna in neovrgljiva; sicer se pokaže avtorjeva skepsa: ta je kot objektivizirajoči katalizator, ki prepreči, da bi kakorkoli dvomljivo gradivo sprejel, brez razumnega komentarja, brez odkrivanja resničnosti za zunanjim videzom.⁵

* Henri Troyat, Tolstojevo življenje, 1. in 2. knjiga, DZS, Ljubljana, 1967.

¹ V. Sklovskij, Lev Tolstoj, Moskva, 1963, str. 781.

² Pritužajoči slovenski izdaji izbranih del L. N. Tolstoja lahko pripišemo glede na izbor eno samo drobno pripombo: — V izdajo je uvrščena za L. N. Tolstoja dovolj nepomembna *Rodbinska sreča*, ki jo rešujejo povprečnosti le izredno občuteni orisi narave, izpuščena pa je npr. estetsko pomembnejša novela *Holstomer*. V noveli je sicer opazna sled poučnega moraliziranja iz njene prve redakcije in razmišljanje o lastnih spominja na Proudhona, vendar nam pisateljevo paradokso gledišče in izjemni sistem znakov razkrivata stvari in ideje v prvobitni svežini, kakor da bi se z njimi srečali prvič. — Lev Tolstoj je tudi dramski pisec. Njegova dramska dela po kakovosti sicer ne dosežajo njegovih proznih stvaritev, vendar bi drama o grozotah revščine *Moč teme* vendarle zaslužila uvrstitve v izdajo izbranih del. Tematika *Robinske sreče* in opisi narave iz tega dela za Leva Tolstoja niso izjemni.

³ Tako natančna kronologija je bila možna šele po obsežni jubilejni izdaji *Zbranih del L. N. Tolstoja* (Polnoe sobranie sočinenij, Jubilejnoe izdanie, tt. 1—90, Moskva, 1928—1958) in v veliki meri z izdajo letopisov Tolstojevega življenja in dela, ki jih je sestavil N. N. Gusev (zadnji med njimi je *Letopis* žizni i tvorčestva L'va Nikolaeviča Tolstogo, tt. 1—2, Moskva, 1958 in 1960).

⁴ Prvi prikaz tajne Tolstojevega brata Nikolaja, pripovedovanje o »bratovščini mravelj« in zgodbe o skrivnosti zelene palice pri H. Troyatu (1. knjiga, str. 21—22) s poglavjem *Porcelanska gora* v Tolstojevih *Spominih*, potem opis Tolstojevega prvega srečanja z Moskvo (pogl. *Svet drugih*) s prikazom istega dogodka v Tolstojevih *Spominih* (pogl. *Selitev v Moskvo*) itd.

⁵ Avtorjevo prizadevanje po odkrivanju resničnosti za videzom se izkaže posebno v poglavjih, ki govorijo o Tolstojevem življenju po t. i. »arzamaški noči« (noči z 2. na 3. september 1869). Henrija Troyata vznemirja predvsem samoobtoževanje »godrnjavega starca«, ki ga je vse polno v njegovih dnevnikih iz tega obdobja. Tolstojevo razgaljanje in bičanje samega sebe ga sicer čisto prizadene s tragično lepoto, vendar mu ves ta podvig vzbuja vtis, da gre za »praznovanje mazohističnega ponosa« (2. 86).

Težnja po kar najčistejši objektivnosti, ki ne pozna nobenih predsodkov, mu narekuje upoštevati vse, kar je delovalo na Tolstoja, in seveda ugotavljati tisto, kar je doživel. Rusko slovstveno zgodovino še vedno zaposluje vprašanje *Tolstoj in petraševci*. Celo skeptični V. Sklovski povzema v svojem življenjepisu o Tevu Tolstoju Ejhenbaumovo domnevo, da je imel Tolstoj vsaj rahle zveze s skupino Petraševskega, ker je poznal dva člana iz te skupine, Miljutina in Beklemiševa,⁶ in nakazuje še bolj drzno domnevo, češ da je uničenje skupine Petraševskega tako prestrašilo Tolstoja, da je zapustil Peterburg in se skril v Jasno Poljano.⁷ Viktor Sklovski opira svoje razmišljanje na en sam, precej nedomišljen argument, G. Galagan pa se je v članku *L. Tolstoj in petraševci* mnogo bolj potrudil in zbral kopico dokazov, da bi pokazal, kako so bila »nравstveno-filozofska iskanja« Tolstoja v obdobju 40-ih let in na začetku 50-ih let prejšnjega stoletja vendarle »blizu prizadevanjem napredne ruske misli«, vendar tudi on ni ugotovil konkretnije zveze med petraševci in Tolstojem, kot je vzporednost med hotenji Petraševskega in Tolstoja, ki sta oba želela pomagati tlačanom, pa sta zaradi kmečke nezaupljivosti doživela polom.⁸ Odrptost mladega Tolstoja naprednim idejam opisuje tudi Henri Troyat v zadnjem poglavju prvega dela *Mladostne zmede* (zajema obdobje od pomladi 1847 do pomladi 1851), vendar pri tem upošteva dejstvo, ki ga je zapisal v svojih *Spominih* sam pisatelj: »Misel, da bi bilo treba osvoboditi tlačane, v 40-ih letih med nami sploh še ni bila razširjena. Dedna lastnina nad tlačani je bila videti kot nekaj neizogibnega...« Na podlagi konkretnih dejstev avtor ugotavlja, da sta Tolstoja v tem času bolj kot demokratične ideje vznemirjala kvartopirstvo in erotična strast in da se, čeprav je občudoval Montesquieuja in Rousseauja ter preziral zatiranje, ni zmenil za revolucijo 1848; v teh letih je bil daleč od književnosti in načel nenasilja in »zato ni bil preveč pretresen, ko je zvedel, da so v noči z 22. na 23. april 1849 prijeli in vrgli v ječo skupino mladih ljudi, ki so bili osumljeni, da so pod vodstvom Petraševskega... rovarili proti režimu«, čeprav je bil v tej skupini »tudi neki F. M. Dostojevski, čigar prvi roman *Bedni ljudje* je leta 1846 dvignil precej prahu...« (1. knjiga, str. 64 in str. 68—69). Dejstva, da je Tolstoj na pol poznal Miljutina in Beklemiševa, Henri Troyat ni prezrl, vendar mu zaradi stvarnega odnosa do pojavov in dovolj preudarno izoblikovanega vrednotnostnega merila ne pripisuje izjemne veljave, kot so storili B. Ejhenbaum, V. Sklovski in G. Galagan. Zaradi tega merila, ki z njim loči bolj pomembno od manj pomembnega in nepomembnega, prinaša avtorjeva analiza sintetične izsledke, Henri Troyat že v prvem delu monografije nakazuje ob analizi mnogih na videz različnih značajskih potez s postavljanjem drugo ob drugo nekatere glavne posebnosti Tolstojevega značaja: te naj bi se bile razvijale od otroštva do nastopa zrele dobe in se oblikovale v psihološki ustroj, značilen za Tolstojevo moško dobo. Te posebnosti naj bi bile: izredna senzibilnost, prvinsko, nagonsko občutje zemlje, vsega živega in neživega na svetu, občudovanje telesne lepote pri človeku in živali in ob tem močno občuten kompleks, da se sam ne more nikomur prikupiti s svojim obrazom, prezgodaj razvita umska dozorelost, ki se sčasoma razvije v naravnost demonsko analiziranje in samoanaliziranje, samoljubnost in zavest, da je nekaj izjemnega, skepticizem, razdvojenost med čutnostjo in težnjo po poduhovljenosti.

Osrednje mesto v ustroju Tolstojevega značaja pripisuje Henri Troyat izredni Tolstojevi čutnosti. Odkriva jo v Tolstojevem presenetljivo prvinskem zaznavanju in doživljanju narave, v njegovem izjemnem občutju privlačnosti med bitji in stvarmi, v njegovi vitalnosti in strastnosti, v erosu — tisti »nepremagljivi moči, ki se ji je Lev Tolstoj rad podvrnil in ki ji je vneto služil.«⁹ Odločujočo vlogo čutnosti odkriva Henri Troyat v Tolstojevem videnu sveta, v pisateljevi ustvarjalni metodi in tako tudi v obliki in vsebini pisateljevih umetnin. Tolstojevo dionizično čutnost, tako jo sam imenuje, povezuje Henri Troyat s pisateljevo nezaupljivostjo do tradicionalnih slovstvenih zgradb in z umetnikovo demistifikacijo književnosti; v njej vidi izvor umetniške izvirnosti L. N. Tolstoja. Tolstoj »nagonsko ni maral gledati na bitja in reči tako, kakor so jih že drugi opisali«, ter se je zato loteval sveta, kot da bi bil človek, »ki ni ničesar prebral, ki se ni ničesar naučil in ki vse sam odkriva« (I, str. 111). Tolstojevo *Detinstvo* je bilo po sodbi Henrija Troyata »izredna novost zaradi odklonilnega stališča do novosti, zaradi zmage srca nad razumom, odkritosrčnosti nad izumetničenostjo, grobeга

⁶ Prim. članek B. Ejhenbauma, 90-tomnoe sobranie sočinenij L. N. Tolstogo, Ruskaja literatura, 1959, št. 4, str. 218—220.

⁷ V. Sklovskij, n. m., str. 104.

⁸ G. Galagan, L. Tolstoj i petraševcy, Russkaja literatura, 1965, št. 4, str. 147—148.

⁹ Maksim Gorki, Spomini na sodobnike, Ljubljana, 1955, str. 80.

nagona nad književno kulturo ‚poznavalcev‘ (n. m., 112). Avtor monografije primerja Stendhalov opis waterlooske bitke v *Parmski kartuziji* z opisi vojne v Tolstojevih *Sevastopolskih povestih* in ugotavlja, da »v *Parmski kartuziji* vidi vso waterloosko bitko samo Fabrizio, medtem ko Lev Tolstoj prodre v vsakega protagonista ter tako z enako zavzetostjo daje različne vizije«. Tolstojeva izvirnost naj bi imela tudi tukaj korenine v nagonu: »Pisatelj je kot vedno ubogal nagon in govoril o tistem, kar je videl, ne da bi pri tem skrbel za to, da bi ugajal ali da ne bi ugajal« (str. 139). Poudarjanje čutnosti se izrazi tudi v prikazu in oceni romana *Vojna in mir*, ko Henri Troyat med drugim piše: »Lev Tolstoj ni vizionar, ne vihti bakle nad prepadom kot Dostojevski... Njegove raziskave nikoli ne prestopijo meje tistega, kar lahko zazna večina smrtnikov. Toda dosti močneje kot navaden človek čuti privlačnost med bitji in stvarmi. Namesto da bi nam približal onostranstvo, nam približuje resničnost. Ljudje in rastline, kamenje in živali so zanj enako pomembni. Enako zavzeto se zavzema za mrhovino kot za cvet... In ta panteistična umetnost, ki povezuje čisto in nečisto, veliko in malo, lepo in grdo, živo in neživo, paradoksalno daje celotnemu delu veličastnost druge *Geneze*« (str. 359). Tolstojevemu prvinskemu doživljanju narave in njegovi »panteistični umetnosti«, ki naj bi bila plod takega doživljanja, naj bi ustrezalo tudi oblikovanje likov. Tolstoj da »naznačuje značaj oseb z nekaj besedami o fiziognomiji«, z indukcijo »prehaja s snovi na dušo, od podatka na idejo« (str. 180). Za »naturalistične prvine« v romanu *Vstajenje* pa da je značilno, da »celo notranji samogovori ustrezajo telesni zgradbi in stopnji oseb« (2. knjiga, str. 257).

(Se bo nadaljevalo.)

Aleksander Skaza
Filozofska fakulteta Ljubljana

VPRAŠALI STE

KAKO SKLANJATI BESEDO KENNING?

Prevajam neke eseje Jaga Luisa Borgesa (Argentince), a sem naletela na težavo. Povzroča mi jo staroislandsko ime za pesniško prisposodobu, *kenning*. Vem, da je množina *kenningar*, nisem pa si povsem na jasnem, katerega spola je: ženskega, moškega ali srednjega. Sodeč po nekaterih slovarjih, je ženskega. Kako naj potemtakem sklanjam ta izraz po slovensko? Ali gre tako: *kenning -e -i -o -i -o*? In v množini: *kenningar kenningarjev* itd.? — Zelo bi me osrečili in mi ustregli, ko bi mi z besedico priskočili na pomoč v tej zagati.

Jolka Miličeva
Sežana

SKLANJATEV TUJK, V IZVORNEM JEZIKU ŽENSKEGA SPOLA

Beseda *kenning* je res ženskega spola (tako je zapisano tudi v Brockhausu) in ima množinsko končnico *-ar*. S tujkami, katerih osnova se končuje na soglasnik, ravnamo v slovenščini najbolje tako, da jih uvrstimo v slovensko sklanjatev, ki se prav tako končuje na soglasnik. Taki sklanjatvi imamo dve: ženskega in moškega spola (prim. *perut* in *korak*). Ker je naša sklanjatev samostalnikov ženskega spola na soglasnik mrtva v tem smislu, da vanjo ne moremo sprejemati tujk, je tujke, ki se končujejo na soglasnik, najbolje sprejeti v sklanjatev moškega spola. Tako sploh delamo ne glede na to, katerega spola je tujka v izvornem jeziku in ali je sploh katerega. Ker je obravnavana beseda splošno sprejeta mednarodna tujka, ki ji gotovo ne bomo iskali domače vzporednice, je prav, če jo tudi pravopisno prilagodimo slovenskemu knjižnemu jeziku: pišemo jo zato z enim *n*, tj. *kening*. Sklanjamo jo torej *kening keninga* itd.; v množini seveda *keningi keningov* itd.

V naši prvi sklanjatvi pa bi bili taki samostalniki čudni brez končnice *-a* v im. ednine. — Ostala bi še možnost, da beseda obrani ž. spol, sicer pa je sploh ne sklanjamo (kot delamo z imeni tipa *Dolores*); to pa se slabo prilega slovenskemu jeziku.

J. Toporišič
Filozofska fakulteta Ljubljana

GRADIVO

V OCENO SMO PREJELI

- Franc Jakopin, Slovnica ruskega knjižnega jezika. Državna založba Slovenije, Ljubljana 1968. 494 str.
- Lojze Krakar, Krik. Izbrane pesmi. Založba Obzorja Maribor. 1968. 145 str.
- Andrej Inkret, Esej o dramah Dominika Smoleta. 1968. Založba Obzorja Maribor. Znamenja, 2—3. Ureja Dušan Pirjevec. 134 str.
- Dane Zajc, Ubijavci kač. Znamenja, 1. Založba Obzorja Maribor, 1968. 74 str.
- Taras Kermanuner, Na poti k niču in reči. Porajanje reizma v povojni slovenski poeziji. Založba Obzorja Maribor, 1968. 200 str.

PREDLOG STATUTA SLAVISTIČNE REVIJE

I

1. Slavistična revija je znanstveno glasilo Slavističnega društva Slovenije.
2. Izhaja dvakrat na leto, junija in decembra, izjemoma tudi samo v enem dvojnem snopiču.
3. Objavlja razprave, kritike, poročila in gradivo o slovenskem jeziku in književnosti, o teoriji jezika in književnosti ter o teoriji in zgodovini jezikoslovja in slovstvene zgodovine.
4. Objavlja slavistične razprave slovenskih slavistov in slavistov, delujočih v Sloveniji.
5. V posebnih primerih (npr. v posebnih zbornikih v čast) objavlja vse poslano prispevke k sodelovanju povabljenih.
6. Slavistična revija je poleg Jezika in slovstva tudi društveni glasnik SDS.
7. Na platnicah in v posebnem dodatku na koncu snopičev lahko objavlja tudi reklame.
8. Objavlja sezname v oceno poslanih knjig, po možnosti pa tudi tekočo bibliografijo s slavističnega področja.

II

1. Revija praviloma objavlja prispevke v slovenščini.
2. V srbohrvaščini so lahko le dela hrvatskih ali srbskih avtorjev iz problematike hrvatskega ali srbskega (pa tudi slovenskega) jezika in književnosti.
3. V drugih jezikih se tiskajo poleg redkih izjem za tuje avtorje le razprave piscev, ki so bili povabljeni k sodelovanju v zborniku.
4. K slovensko pisanim razpravam (lahko tudi k daljšim kritikam) je dodan povzetek v ruščini, angleščini, francoščini ali nemščini.
5. Prispevki v tujih jezikih imajo obširnejši povzetek v slovenščini.
6. Povzetek si oskrbi avtor sam; predloži ga hkrati z razpravo in sam odgovarja za kakovost prevoda.
7. Rokopisi morajo biti tipkani, in sicer samo na eni strani listov. Posamezni listi morajo imeti na levi 30 do 35 mm širok rob, med posameznimi vrsticami pa velik razmak, tako da pride na eno stran največ 30 do 32 vrstic.
8. Uredništvo vsebinsko, jezikovno in stilno neustrezne prispevke zavrača.

III

1. Revijo ureja uredniški odbor.
2. Uredniški odbor voli zbor sodelavcev za dobo treh let.
3. Kandidate za uredniški odbor lahko predlaga tudi en sam sodelavec časopisa.
4. Število članov uredniškega odbora je med 4 in 8.
5. Uredniški odbor si izmed izvoljenih članov odbora voli za posebne funkcije — odgovornega urednika,
— glavnega urednika za jezikoslovje in glavnega urednika za slovstvene vede,
— po potrebi tudi druge (npr. tehničnega urednika, tajnika, upravnika in sploh upravo itd.); tajnik, upravnik, blagajnik itd. niso nujno iz vrst voljenega uredniškega odbora.

6. Vsebinsko posebnih funkcij določa statut revije, njih nosilci iz vrst voljenih urednikov pa imajo sicer iste pravice in dolžnosti kot drugi člani odbora.

7. Število urednikov bodisi jezikoslovnega dela uredništva bodisi dela za literarne vede ne more biti večje od polovice članov celotnega voljenega uredniškega odbora. Lahko pa je manjše, če za mesto ni ustreznega kandidata.

8. Za junijsko številko se sprejemajo rokopisi do 1. januarja, za decembrsko pa do 1. julija istega leta.

9. Uredniki se volijo namensko, tj. za posamezna področja slavistike (npr. za dialektologijo, knjižni jezik, zgodovinsko slovnico, primerjalno jezikoslovje...), da je odbor res kompetenten ocenjevalec prispevkov.

10. Uredniški odbor se razreši lahko sam ali pa na zahtevo zbora sodelavcev ali občnega zbora SDS.

11. Urednik lahko odstopi sam ali pa na zahtevo zbora sodelavcev ali občnega zbora SDS.

12. Kadar se odbor sam razpusti ali član uredniškega odbora odstopi sam, ali pa se oboje zgodi na zahtevo sodelavcev revije, mora biti to stvarno utemeljeno, in sicer pisno; pride tudi v arhiv.

13. Uredniški odbor avtomatično izgubi pooblastila in urednik neha biti urednik, če ne opravlja svojih dolžnosti. Znamenje nedejavnosti odbora je, če časopis katero leto po njegovi krivdi ne izide, njegovi bivši ali potencialni sodelavci pa so prispevke, primerne za objavo v SR, morali objaviti drugje ali pa jih obdržati v rokopisu.

14. Tiskati je treba tudi srednje dobre prispevke o pravega časa, ne pa čakati na odlične obljubljene.

15. Odgovorni urednik ima naslednje dolžnosti in pravice:

- a) sklicuje seje uredniškega odbora;
- b) skrbi za to, da se sklepi uredniškega odbora uresničujejo, in sicer brez zastoja (taki sklepi so npr.: do kdaj morajo biti oddani rokopisi za posamezne številke, kdaj grede v tiskarno, kdaj morajo biti pregledani od urednikov, v katerem času morajo biti vrnjene korekture ipd.); (Kar je sklenil uredniški odbor, lahko spet spremeni le celoten uredniški odbor, ne pa posamezni njegovi člani. Če odgovorni urednik opazi, da se sklepi uredniškega odbora ne uresničujejo pravočasno, uveljavlja pravico, da prizadetega urednika opozori na to, da ne izpolnjuje svojih dolžnosti in se s tem avtomatično briše iz uredniškega odbora.)
- c) skrbi za tisk revije in ga nadzoruje, (opozarja založnico glede tiskarne; če založnice ni, išče tiskarno sam, je odgovoren za prelom ipd.);
- č) bere celoten rokopis v prelomu;
- d) zastopa časopis pred oblastmi;
- e) zastopa časopis pred dejanskimi in možnimi sodelavci (nanj se lahko obrne vsakdo, ki ga zanima usoda časopisa ali posameznih njegovih številčk pred tiskom in med njim);
- f) se pravočasno poteguje za subvencije.

16. Seja uredniškega odbora se sklicuje

- a) na zahtevo katerega koli člana uredniškega odbora,
- b) na zahtevo vsaj treh sodelavcev,
- c) na zahtevo glavnega odbora SDS.

17. Glavni urednik vsake skupine, namreč jezikoslovne in slovstvenih ved,

- a) sklicuje člane svojega odseka uredniškega odbora na seje pod istimi pogoji, kot odgovorni urednik sklicuje seje celotnega uredniškega odbora;
- b) je dolžan prenašati zainteresirancem sklepe svojega uredniškega odseka in
- c) obvešča člane svojega odseka o prispevkih pred tiskom in o poteku tiskanja. Samo v tem dvojem je primus inter pares, pri presojanju kakovosti prispevkov in pri odločanju o tem, ali se prispevek natisne ali ne, in na katerem mestu se natisne, pa so vsi člani uredniškega odseka enaki, tj. se opirajo samo na težo svojih znanstvenih argumentov.

18. Uredniki obeh odsekov ocenijo vsak prispevek svojega področja, tj. jezikoslovnih ali slovstvenih ved. Ocene se obravnavajo na seji skupnega odbora, tako da je celotni odbor seznanjen z vsebino in vrednostjo posameznih prispevkov. Če uredništvo katerega odseka tako enoglasno sklene, oceno prispevkov (ali prispevka) poda skupnemu uredništvu lahko en sam njegov član.

19. Tehnični urednik (če ga odbor ima)

- a) skrbi za primerno razvrstitev pisnega in slikovnega gradiva na posameznih straneh,
- b) predlaga tipe črk, vrste odstavnega ali alinejskega zaznamovanja itd.,

- c) skrbi za to, da se razprave in začetek petita začno tiskati zmeraj na desni strani,
  - č) nosi ali pošilja avtorjem korekture,
  - d) skrbi za posebne odtise (na željo in stroške avtorjev tudi za večje število, kot je na splošno dogovorjeno) ter jih raznaša (razpošilja) avtorjem.
20. Tajnik časopisa (če ga odbor ima)
- a) sestavlja zapisnik sej uredniškega odbora in sestankov s sodelavci in sploh forumi in predstavniki oblasti,
  - b) arhivira gradivo, ki priča o funkcioniranju uredniškega odbora (npr. dopisi uredništvu, ocene, ki jih člani uredniškega odbora pišejo o posameznih prispevkih, namenjenih za objavo v SR, stiki z oblastmi ipd.),
  - c) bere zapisnik predhodne seje na začetku vsake seje,
  - č) oddaja dvojnik zapisnika tajniku SDS,
  - d) sproti seznanja člane o vsebini dopisov uredniškemu odboru, tj. časopisu SR,
  - e) daje članom uredniškega odbora na vpogled arhivski dnevnik z zadevnimi gradivom ter knjige, prispele v oceno,
  - f) s pooblastilom v imenu uredniškega odbora si dopisuje z založnikom (če je) in dajalcem subvencije ter odgovarja na dopise uredniškemu odboru oz. časopisu,
  - g) piše in razpošilja vabila na seje uredniškega odbora in na seje sodelavcev časopisa,
  - h) skrbi za obveščanje v okviru uredniškega odbora in podobno.
21. Kadar ni tehničnega urednika, opravlja njegove posle tajnik, in narobe.
22. Uredniški odbor v celoti je odgovoren za to, da
- a) revija redno izhaja,
  - b) je na sodobni znanstveni ravni stroke (ne le okolja oziroma svojih danih sodelavcev),
  - c) zagovarja profil svojega urednikovanja pred javnostjo, pred občnim zborom in pred zborom sodelavcev časopisa,
  - č) poroča o svojem delu republiškem odboru, zboru sodelavcev in občnemu zboru SDS.

IV

1. Sodelavci revije pošiljajo ali dajejo rokopise kateremu koli izmed urednikov, priporočljivo pa je jezikoslovne prispevke pošiljati jezikoslovnim urednikom, prispevke iz slovstvenih ved pa onim drugim.

2. Sodelavcu se prejem rokopisa potrdi ustno ali pisno. Uredništvo ga v treh mesecih obvesti o predvideni objavi ali zavrnitvi.

3. Odklonilno sodbo objave je tajnik (ali odgovorni ali glavni urednik) avtorju dolžan pokazati.

4. Če se avtor z oceno ne strinja, svoj prispevek lahko zagovarja pred (celotnim) uredniškim odborom.

5. Pri polemikah in kritikah uredništvo spoštuje načelo popolne enakopravnosti. Zato tiska prispevke oponentov ali v zaporednih številkah po načelu demokratične izmeničnosti ali pa dá obema v isti številki izčrpati v zaporednih odgovorih vse argumente in protargumente.

V

Revija se vzdržuje

- 1. s subvencijo,
- 2. z naročnino in
- 3. s prostovoljnimi prispevki in prispevkom založnika.

VI

1. Uredniško delo se nagrajuje vsem enako.

2. Člani uredniškega odbora, ki imajo posebne funkcije, prejemajo zanje poseben honorar.

3. Uredniški honorar določa uredniški odbor v sporazumu z založnikom.

4. Prispevki v časopisu se honorirajo po vrednostni lestvici.

5. O uvrstitvi v lestvico odloča odbor na podlagi ocene posameznega prispevka.

6. Kadar je subvencija časopisu nakazana, prejmejo avtorji pol honorarja tedaj, ko uredniški odbor odda redigirano številko založniku (ali v tisk), drugo polovico pa, ko je revija natisnjena.

VII

1. Ta statut potrdi občni zbor SDS.

2. Podpišejo ga člani uredniškega odbora in predsednik Slavističnega društva.